

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

КАЛУГА ВОЛОДИМИР ФЕДОРОВИЧ

УДК: 111.32.001.361

**ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА САМОІДЕНТИЧНІСТЬ
ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФЕНОМЕНИ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ ЛЮДИНИ:
ГЕНДЕРНІ ТА ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ВИМІРИ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

КИЇВ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Хамітов Назіп Віленович,
Інститут філософії
імені Г. С. Сковороди НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу філософської антропології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Андрущенко Тетяна Іванівна,
Національна музична академія України
ім. П. І. Чайковського,
завідувач кафедри суспільних наук;

доктор філософських наук, професор
Вашкевич Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри філософії мови,
порівняльного мовознавства та перекладу;

доктор філософських наук, професор
Воронкова Валентина Григорівна,
Запорізька державна інженерна академія,
завідувач кафедри менеджменту організації та
управління проектами.

Захист відбудеться 25 лютого 2016 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.01 в Інституті вищої освіти НАПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, дев'ятий поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9.

Автореферат розіслано 25 січня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Грищенко

Підписано до друку 19.01.16 Формат 60x84\16
Ум. друк. арк. 2,1
Наклад 100 прим. Зам. № 8236

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55

The admission work is aimed at studying such phenomena as human identity and self-identity in the context of one's social entity to reveal profound causes of existential tension common among civilized people and searching for efficient means to overcome intrinsic conflicts caused by an opposition of self-perceiving and self-reflecting of oneself. In order to gain competence of comprehension of identity and self-identity a reference to gender, socio-cultural and existential perspectives of the aforementioned concepts of social entity has been applied. The approach reinforces to find out a sequence of formation and refinement of one's identity starting with natural features and characteristics, socio-cultural habits and skills have been taken into account, and reasonably rounding that up with cultural achievements and spiritual assets. A chosen perspective has proved to be effective for an overall discovery of one's self-identity as an integral basis of self-perceiving. Rightfully to note that the same means allows to trace the sources of inner conflicts caused by incoherence of the desired (perceived) and necessary (realized); in other words, between individual and socially pre-conditioned as representatives of a self-perceiving mode (self-identity) and self-reflection (identity).

Key-words: identity, self-identity, self-perceive, self-reflection, personality, social life, meta-anthropology, androgynous-analysis, androgynism, freedom, creativity, love.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження пов'язана насамперед з пошуком глибинних причин і, відповідно, оптимальних шляхів подолання стану перманентної напруги та дисонансу, притаманних людині. Також дослідницької ваги роботі додає осмислення умов і обставин, за яких представник соціуму не лише почувався б затишно, але й свідомо тяжив би до самореалізації та всебічного розвитку. Відтак увага дисертанта зосереджена на проясненні наявної ситуації людини шляхом осмислення суті ключових аспектів її буття. Зокрема, мова йде про ідентичність та самоідентичність як засадничі індикатори існування кожної конкретної людини.

При цьому ідентичність та самоідентичність розглядаються як два самодостатніх, автономних один стосовно одного феномени, на протиположності загальнопоширеному уявленню, відповідно до якого самоідентичність вважається похідною від ідентичності. Внаслідок чого в «тінь» рефлексії, а отже і самоусвідомлення людини як її соціально обумовленої властивості, автоматично потрапляє самовідчуження як суто індивідуальне переживання особистістю самої себе, що принципово не підлягає вербалізації. Відтак, джерелом внутрішнього глибинного конфлікту є протистояння між самоусвідомленням (розумінням себе) та самовідчуженням (переживанням себе), притаманних кожній конкретній людині.

Таким чином, виявляється, що людина нібито занурена відразу у два світи та паралельно проживає два життя, котрі не накладаються одне на одне, тим самим породжуючи дисонанс. Ця подвійність, окрім іншого, знаходить своє відображення в особливостях наповнення змістом переважної більшості понять, зокрема покликання позначати собою екзистенціали, а також стани буття людини.

Як наслідок, аби зробити помітний крок у напрямі вивільнення людини з пастки «розмитості» її буття і навернення її до повноцінного існування, щонайменше потрібно покласти край плутанині навколо її ситуації. І варто почати цей процес з усвідомлення того, що ідентичність, в якому б контексті вона розкривалася, є нічим іншим, як складним соціокультурним явищем, котре являє собою симбіоз значень, символів та знаків, покликання передати всю гаму набутих вражень та сформованих людиною уявлень про саму себе, притаманних людській спільноті в певний історичний момент її існування, тобто відобразити унікальність людини по роду своєму як її розуміє носій тієї чи іншої світоглядної парадигми. Водночас самовідчуження конкретної людини є чистою самоідентичністю, тобто ядром її автономного існування як унікального, не редукованого до родового начала втіленого буття.

Оскільки ж встановити достеменно на рівні загальнопоширеного знання, чим за своєю природою є ідентичність та самоідентичність, аби домогтися їх максимальної сумісності, принципово не можливо, автор звертається до аналізу та осмислення соціокультурних, гендерних і екзистенціальних вимірів ідентичності та самоідентичності як феноменів суспільного буття людини. Це дає можливість сфокусувати увагу на конкретних проявах конфліктності і її причинах. Відповідно на основі проведеного в межах наукової роботи аналізу дисертант розкриває суть

конкретних протиріч, з якими так чи інакше стикається в своєму існуванні та активності кожна конкретна людина, і які в сумі своїй складають основу глибинного внутрішнього конфлікту. Разом з тим автор роботи досліджує ймовірні шляхи та механізми зняття виявлених протиріч. Саме цим і зумовлена актуальність даного дисертаційного дослідження.

Стан наукової розробки проблеми. Кожен, хто замислюється над природою людини, її становищем і т.п. автоматично розмірковує над проблемою її ідентичності та самоідентичності, попри те, що сам термін «ідентичність» як атрибут буття людини був уведений до широкого вжитку відносно недавно в контексті фрейдівського психоаналізу. Відтак над ідентичністю людини, яких би обрисів вона набирала, замислювалися від самих початків філософування.

У цілому ж можна виділити три умовно самостійні напрямки дослідження феномену ідентичності та самоідентичності здебільшого як результату рефлексії в площині філософії та сучасної науки: 1) у контексті спекулятивного способу пізнання, коли ідентичність відкривається як щось стале, незалежне від особливостей існування самої людини і її активності; 2) у контексті пошуку нових шляхів дослідження суб'єктивності, відмінних від суто спекулятивного пізнання, коли ідентичність відкривається як щось набуте в процесі становлення і самореалізації людини, тобто як «продукт» соціуму або соці; 3) у контексті визнання прямих перманентного діалогу, коли ідентичність відкривається як завжди щось мінливе, функціонально детерміноване, постійно конструйоване в процесі взаємодії чи дискурсу.

Окрім того, можна виділити, як мінімум, ще два пласти пізнавальної активності, в просторі яких також зафіксовано вагомий результат дослідження феномену ідентичності, а надто самоідентичності, найперше, як ядра унікального індивідуального буття людини, яке винятково переживається. Йдеться про міфологію народів світу, а також про набутки впродовж віків містично-езотеричного досвіду, представленого в розрізі філософського мистецтва.

Серед мислителів, що заклали кожен у свій час потужну основу осмислення світу і людини, сформувавши цілісні концепції, в яких відбувалося розкриття суті окремого, одиничного, індивідуального за посередництва загального або першоджерела, водночас сприяючи філософському осмисленню ідентичності в контексті тотожності як основної характеристики існування, чільне місце посідають Аристотель, Платон, Августин, Тома Аквінський, Р. Декарт, Дж. Лок, І. Кант, Г. Гегель, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, Д. Юм, а також представники шкіл неокантіанства, зокрема В. Віндельбанд, С. Гессен, Е. Кассіре́р, Г. Коген, Р. Кронер, Г. Ланц, П. Наторп, Г. Ріккерт, Р. Штаммлер разом з російськими і вітчизняними представниками згаданого напрямку – Н. Бубновим, Б. Кістяківським, М. Рубінштейном, Ф. Степуном і ін.; та гегельянства: Б. Бауер, К. Дауб, Г. Габлер, Г. Гінріхс, Г. Гьошель, Г. Кейзерлінг, Д. Штраус, а також І. Ільїн, Б. Чічерін; і неогегельянства: Ф. Бредлі, Т. Грін, Р. Коллінгвуд, Дж. Мак-Таггарт, Дж. Ройс.

У цілому кожен зі згаданих мислителів по-своєму доходив висновку про те, що основою або виразом ідентичності індивіда є його суб'єктивність, котра, у свою чергу, є центром чи джерелом індивідуального самоусвідомлення та підґрунтям тотожності. При цьому, суб'єктивність розглядається як самостійний

езотерических текстах і т.п. Одночасно полагаючись же на різні джерела інформації, можна прийти к далеко нетривіальним висновкам практично во всіх розглянутих питаннях, в т.ч. стосовно ідентичності, самоідентичності і все, що стоїть за їх формуванням і/або проявом.

Таким чином, автор наукової роботи приходив до системи аргументованих висновків, на основі яких утверджується, що ідентичність і самоідентичність людини – це два самостійних взаємопов'язаних між собою феноменів, в відмінності від поширеного думки, в відповідності з яким самоідентичність вважається результатом рефлексії індивідом власної ідентичності. Ідентичність людини пов'язана з положенням людини в світі і базується на самопізнанні, розкриваючи особливості родового початку в людині. Тоді, як самоідентичність корениться в природі людини і можлива тільки завдяки самоощущенню або ж мистичному досягненню самого себе, таким чином, розкриваючи чисте індивідуальне початок в конкретній особистості – стержень індивідуального буття, його вищу і безпосередню мету.

В відповідності з виявленим і осмисленим фактом, автор, опираючись на думки багатьох відомих філософів, представляючих різні культури і епохи, розкриває ідею про те, що людина в одночасі занурена в два світи: реальний і ілюзорний. При цьому ілюзорний він вважає реальним, і навпаки, реальний ілюзорним. Як наслідок, явища і процеси, позначені одним і тим же поняттям, в різних світах відкриваються по-різному. Наприклад, те, що прийнято вважати любов'ю в світі масової ідентичності, введеному на феномені визнання і здорового глузду (common sense), є проявом сексуальності в світі індивідуальної ідентичності або ж реальним світом. Нечто подібне можна утверждати так же практично про всіх екзистенціалах: про страх, самотність, біль, турботу, творчість, наміри і т.п.

В кінцевому підсумку автор приходив до того, що ефективними методами «оздоровлення» людини, стимуляції його до духовного зростання і самовираження можуть бути тільки ті, які виходять з розуміння і подолання дійсних протиріч між ідентичністю, т.е. колективною або родовою формою буття людини, і самоідентичністю, т.е. чистим індивідуальним формою буття людини. Останнє можливо тільки внаслідок розвитку критичного мислення, яке прагне до всебічного покладання на безпосередній досвід і розкриває всю некоректність теорії, введеної силою віри в ранг істини.

Ключеві слова: ідентичність, самоідентичність, самоощущення, самопізнання, особистість, суцільне буття, метаантропологія, андрогінний аналіз, андрогінізм, гендер, екзистенція, свобода, творчість, любов.

Kaluga V. F. Identity and self-identity as socio-cultural phenomena of human entity: gender and existential perspectives. – Manuscript.

Dissertation paper for a «Doctor of Sciences» degree in Philosophy, specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – Institute of higher education of the National academy of pedagogical sciences of Ukraine. – Kyiv, 2016.

Калуга В. Ф. Идентичность и самоидентичность как социокультурные феномены общественного бытия человека: гендерные и экзистенциальные измерения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук – Киев, 2016.

В современном мире обезличивания и потребительского отношения ко всему, в т.ч. и к самому себе вопрос ценности и смыслового наполнения индивидуального бытия становится критически важным. Это вопрос становления и развития человечества либо же его деградации и исчезновения с лица Земли. Точкой преломления данной ситуации является проблема идентичности и самоидентичности не просто человека, а каждого конкретного человека. Прежде всего, речь идет о поиске и выстраивании четких, нацеленных на всестороннее развитие жизнеутверждающих алгоритмов существования и деятельности человека, отталкиваясь от понимания его природы и ситуации в мире.

Таким образом, обращаясь к феноменам идентичности и самоидентичности в их различных проявлениях и измерениях, перед исследователем открывается перспектива проникновения в суть глубинных проблем, с которыми постоянно имеет дело современный человек и которые не поддаются исчерпывающему, а лишь поточному разрешению в силу определенных факторов. В частности, имеются в виду внутренние конфликты, порожденные некоторой несовместимостью и противостоянием идентичности и самоидентичности (за которыми скрывается противоречия между природой и ситуацией человека), фактически неразрешимые для члена общества, исходя из самой природы общества и особенностей человека как общественного существа.

Как следствие, поиск оптимальных путей разрешения внутренних конфликтов, а значит и способов освобождения внутренних сил, необходимых для дальнейшего становления и развития личности, непосредственно связан с осмыслением как конфликтующих «начал» человека, так и источника напряжения. Последнее требует переосмысления множественных стереотипов, большинство из которых под давлением общественного мнения возведено в ранг истины, пересмотр жизненных установок и иерархии ценностей, а также идеалов.

Толчком к пересмотру системы убеждений, представлений и в целом мировоззрения, очевидно, должно послужить понимание ограниченности когнитивных способностей человека, поскольку человек своим мышлением способен охватить лишь некоторую часть реальности или, даже точнее, некоторые проявления реальности. Но при этом формируется и всячески поддерживается впечатление, что человеческий ум способен проникнуть во все сферы бытия и природы, таким образом, постигая их. Последнее дает богатую пищу под всевозможнейшее догматы, собранные в пространственные теории, начиная с религиозных, заканчивая научными или философскими.

Преодоление догматичности мировосприятия вряд ли возможно без серьезного отношения ко всем пластам человеческого опыта, изложенного не только в научных или других официально признанных трактатах, но и мифологии,

безвідносний феномен, що існує незалежно від зовнішніх чинників і обставин та внутрішніх процесів, а також власне чуттєво сприймабельного носія ідентичності, зокрема тіла. Тобто за ідентичністю людини згадані мислителі вбачали стійку «монаду», котра наділена безвідносним самодостатнім буттям. Така монада не відкривалася безпосередньо сприйняттю. Її існування і суть або схоплювалися в містичному досвіді, а переживання від досвіду подавалися у вигляді системи тверджень і міркувань, або виводилися шляхом спекуляції як аксіома пізнання, наприклад, як це вчинив Р. Декарт, стверджуючи: «Es cogito ergo sum».

Окремим рядком в обговорюваному контексті бачення суті ідентичності слід згадати українських мислителів, зокрема М. Гоголя, П. Куліша, Г. Сковороду, Т. Шевченка, П. Юркевича. Кожен із них по-своєму обґрунтовуючи ідею кордоцентризму, схилився до думки, що ідентичність сполучена з «серцем» – глибинним джерелом індивідуального існування і самопізнання. При цьому самопізнання – це звернення людини до самої себе, у своє серце або, якщо триматися ідей Гоголя, – пошук Правди.

Потужний поштовх до перегляду постулатів класичної філософії щодо ідентичності заклав М. Гайдеггер. Мислитель докладає чималих зусиль, аби знайти альтернативу антропному підходу, вбачаючи суть людини не так в її видовій виокремленості з природних систем або в її «місці в космосі», а в її спроможності до особистісного буття, до самозасвідчення власної ідентичності, до відповідального ставлення до свого існування, зведеного на перманентному схопленні самоідентичності.

У цілому над розвитком ідеї самозасвідчення особистої ідентичності працювали такі філософи, як Ф. Ніцше, А. Бергсон, М. Бердяєв, В. Дільтей, Г. Зіммель, А. Камю, Ж.-П. Сартр, Л. Шестов, К. Ясперс – в контексті філософії життя, екзистенціалізму та персоналізму; З. Фройд, Ж. Лакан, Е. Фромм, К. Юнг – у контексті психоаналізу; Г. Гадамер, П. Рікер – у контексті герменевтики; К. Маркс, О. Бауер, А. Грамші, Д. Лукач, К. Реннер – в контексті теорії соціально-економічних формацій і дотичних до неї ідей; П. Бергер, Х. Гротеван, К. Поппер – у контексті ідей соціального конструювання дійсності.

Помітний поштовх для осмислення соціокультурних вимірів ідентичності і самоідентичності у бутті людини надали наукові розвідки сучасних українських науковців соціальної філософії, зокрема, В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Беха, В. Вашкевича, В. Воронкової, Е. Герасимової, А. Єрмоленка, М. Култасової, В. Кушерця, І. Надольного, А. Ярошенко; філософії освіти, зокрема, Г. Берегової, М. Гриценко, С. Клепко, І. Предборської, І. Степаненко, О. Уваркіної та ін.

Значних зусиль у пошуку ефективних шляхів подолання кризи філософування нового часу доклали мислителі, які спиралися так чи інакше на ідею «децентралізації» суб'єкта, фіксацію уваги на перманентному процесі комунікативної взаємодії та дискурсі як своєрідному місці локації ідентичності людини. Мова насамперед йде про яскравих представників комунікативної філософії К.-О. Апеля, Ю. Габермаса; структуралізму – Р. Барта, М. Фуко, а також Ч. Тейлора, філософія якого поєднала риси кількох напрямів; і постмодерністський напрям філософування (Ж. Дерріда, Ж. Лакан, Ж.-Ф. Ліотар та ін.).

В світлі найновіших процесів, що охопили людство та певним чином модерують ситуацію людини і її світосприйняття та світоставлення, своєрідно розкривають суть ідентичності та самоідентичності З. Бауман, У. Бек, Е. Гідденс, Ф. Глісон, В. Декомб, А. Сен та ін.

Коли ж мова заходить про образне сприйняття феноменів ідентичності та самоідентичності або низку асоціацій зі згаданими феноменами, то розмаїто цей сегмент вражень про ключові елементи буття людини представлений передусім у міфології, казках, легендах та філософському мистецтві. Серед визначних дослідників міфології, релігій та традицій народів світу слід згадати Р. Грейвса, А. Девід-Ніль, М. Еліаде, Р. Каюа, Дж. Кемпбелла, М. Куна, К. Леві-Стросса, Б. Торпа та ін.

Багатство автентичної української та слов'янської міфології розкрито зокрема в дослідженнях Г. Булашева, В. Войтовича, а в контексті народознавства – Г. Гореня, Г. Лозко, С. Павлука та ін.

Важливі теоретичні орієнтири для осмислення феноменів ідентичності та самоідентичності в їх соціокультурних, гендерних та екзистенціальних вимірах на теренах України та близького зарубіжжя маємо у таких авторів, як А. Артеменко, М. Бойченко, В. Верлока, Т. Воропай, О. Гомілко, В. Зінченко, В. Ільєнков, Г. Ільїна, В. Казміренка, В. Лях, В. Малахов, В. Кізіма, Л. Мазур, М. Попович, С. Пролеєв, З. Самчук, Т. Соболь, В. Табачковський, В. Чернієнко та ін. Окрім того, значний поштовх до осмислення особливостей гендерних вимірів самоідентичності надали роботи зарубіжних авторів Сімони де Бовувар, А. Кінсі, П. Кіньяра, Р. Крістофера, Р. Мюшабле та ін., а також вітчизняних – Ю. Дехтяра, І. Кона та ін.

Разом з тим, для дослідження проблеми ідентичності й самоідентичності значущими є надбання низки авторів Київської світоглядно-антропологічної школи започаткованої В. Шинкаруком (І. Бичко, М. Булатов, В. Іванов, Г. Ковадло, Т. Лютий, Т. Розова, В. Табачковський, Н. Хамітов, Г. Шалашенко та ін.), які критично переосмислюють теоретичні надбання таких авторів, як М. Бердяєв, А. Гелен, Е. Кассієр, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Плеснер, М. Шелер та ін.

В контексті аналізу гендерних і екзистенціальних вимірів проблеми ідентичності й самоідентичності евристично продуктивним є проект метаантропології Н. Хамітова та філософія статі і гендеру та андрогін-аналіз, засновані на цьому проекті. На основі цього підходу С. Крилова створила теорію соціальної метаантропології, що дозволяє переходити від аналізу буття особистості до осмислення соціального буття людини в контексті феноменів краси стосунків та любові. Ця теоретична позиція розвивається в роботах О. Войнова, Л. Гармаш, І. Зубавіної, В. Клочкова, В. Матвеева, Н. Нікішиної, М. Препотенської, О. Рубан, Д. Свириденко, Л. Тарасюк, Ф. Фоміна та ін.

Зрештою, помітний обсяг наукових і інформаційних джерел та публікацій, що так чи інакше стосуються обраної дисертантом теми наукового дослідження, дають добре підґрунтя для поглибленого вивчення ідентичності та самоідентичності як феноменів людського буття з опорою на їх гендерні, соціокультурні та екзистенціальні виміри. Однак спеціального наукового дослідження ідентичності та самоідентичності і їх співвідношення в обраному дисертантом ракурсі наразі

Минск : Издательский центр «Белорусский государственный университет». – 2013. – С. 56–67.

40. Калуга В. Ф. Страх як «продовження» бажання і антитеза бездоганності, механізми його стримування і подолання / В. Ф. Калуга // Софія. Гуманітарно-релігійнознавчий вісник / редкол. : Є. А. Харьковченко [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – № 2 (2). – 2014. – С. 101–107.

41. Калуга В. Ф. Самоідентичність як предмет філософського дослідження / В. Ф. Калуга // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2014», 15-16 квітня 2014 року [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2014. – Ч. 4. – С. 115–117.

42. Калуга В. Ф. Особливості розуміння суті феноменів ідентичності та самоідентичності в контексті домінантних інтерпретаційних систем / В. Ф. Калуга // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2015», 21-22 квітня 2015 року [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», – 2015. – Ч. 3. – С. 53–56.

АНОТАЦІЇ

Калуга В. Ф. Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени суспільного буття людини: гендерні та екзистенціальні виміри. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2016.

Робота присвячена дослідженню феноменів ідентичності та самоідентичності людини в розрізі її соціального буття на предмет виявлення глибинних причин екзистенціальної напруги, притаманної цивілізованій істоті, та пошуку ефективних засобів подолання численних внутрішніх конфліктів, в т.ч. породжених протистоянням між самовідчуттям як основою самоідентичності та саморозумінням як результатом рефлексії ідентичності. Повноти та наочності в процесі осмислення суті феноменів ідентичності та самоідентичності надає звернення до гендерних, соціокультурних та екзистенціальних вимірів згаданих ключових елементів соціального буття людини. В такий спосіб добре прослідковується послідовність формування та кристалізації ідентичності соціального суб'єкта, починаючи з його природних ознак та властивостей, зважаючи на соціокультурні набутки та завершуючи культурними досягненнями і духовними скарбами. Обраний ракурс також є ефективним для схоплення особливостей відкриття індивідом власної самоідентичності як інтегрованої основи самовідчуття.

Ключові слова: ідентичність, самоідентичність, самовідчуття, саморозуміння, особистість, суспільне буття, метаантропологія, андрогін-аналіз, андрогінізм, гендер, екзистенція, свобода, творчість, любов.

центр «Київський університет», 2014. – С. 3–13. (Входить до міжнародної наукометричної бази даних РИНЦ)

Публікації в інших наукових виданнях, матеріали конференцій:

31. Калуга В. Ф. Протистояння і взаємодія «самості» та людського роду – від зумовленості світом до онтологічної свободи / В. Ф. Калуга // Аграрна наука і освіта. Том 7. – К. : «ПП «Видавництво «Фенікс». – 2006. – № 5–6. – С. 154–161.

32. Калуга В. Ф. В пошуках альтернативи класичній гносеології / В. Ф. Калуга // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К. : «Міленіум». – 2010. – № 121. – С. 132–138.

33. Калуга В. Ф. Інтерпретація як екзистенційний конструктор буденного світу та приватної історії / В. Ф. Калуга // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол.: Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К. : «Міленіум». – 2010. – Вип. 155. Ч. 2. – С. 286–294.

34. Kaluga V. The Problem of Integrity and Purity of Consciousness: from Theory to Practice / V. Kaluga, V. Pugach // Sborník obsahuje příspěvky účastníků sedmého ročníku mezinárodní vědecko-odborné konference Trendy ve vzdělávání 2011, konané 23–24 června 2011 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. – 2011. – P. 88–91. (у співавторстві, авторський внесок становить 0,3 д.а.)

35. Калуга В. Ф. Ідентифікація і самоідентифікація як точка відліку світоглядної парадигми / В. Ф. Калуга // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2012», 18-19 квітня 2012 року [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. С. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2012. – Ч. 3. – С. 90–92.

36. Kaluga V. Nature and peculiarities of the regulatory mechanisms in the socio-cultural environment / V. Kaluga // Sborník obsahuje příspěvky účastníků sedmého ročníku mezinárodní vědecko-odborné konference Trendy ve vzdělávání 2013, konané 19. – 20 června 2013 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. – 2013. – P. 88–91.

37. Калуга В. Ф. Естетичне начало як невід'ємний елемент просвітницько-виховного процесу, особливості його реалізації на практиці / В. Ф. Калуга, Т. Ф. Мельничук // Практична філософія. – К.: ПАРАПАН. – 2013. – № 1. – С. 108–114. (у співавторстві, авторський внесок становить 0,5 д. а.)

38. Калуга В. Ф. Особливості функціонального навантаження гуманітарного знання / В. Ф. Калуга // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2013», 16-17 квітня 2013 року [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. С. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2013. – Ч. 6. – С. 33–35.

39. Калуга В. Ф. Особенности влияния познавательных процессов на формирование идентификации и самоидентификации человека / В. Ф. Калуга // Международная научная конференция «Философия и ценности современной культуры», 10-11 октября 2013 г., Белорусский государственный университет. –

бракує. До того ж, дисертантом осмислюються умови та обставини досягнення особистістю повної гармонії між її ідентичністю та самоідентичністю і таким чином досягнення апогею розвитку людини, засвідченого тотальним її самоприйняттям. Задля цього дослідник залучає в площину своєї наукової розвідки не лише філософський та науковий пласт знання, але й містично-езотеричний досвід, переданий за допомогою філософського мистецтва та мудрості прашурів, закарбованих в міфах і легендах, що надає роботі додаткового колориту.

Таким чином, виявлена актуальність обраного напрямку дослідження, недостатній рівень висвітлення теми дослідження у вітчизняній і зарубіжній філософській літературі в згаданому ракурсі, а також теоретична та практична вага піднятої в дисертації проблематики визначили як сам вибір теми та формування мети, так і логіку, структуру, об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темами дослідження кафедри філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України «Дослідження соціальної захищеності сільської молоді: стан, тенденції та перспективи» (номер державної реєстрації 0108U001972), а також відділу змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України «Феномен університету в контексті суспільства знань» (номер державної реєстрації 0112U002214). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 4 від 19 грудня 2013 року) та уточнена на спільному засіданні відділу якості вищої освіти та відділу інтернаціоналізації вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України (протокол № 8 від 24 червня 2015 року).

Метою дослідження є аналіз феноменів ідентичності та самоідентичності як ключових елементів суспільного буття людини в їх гендерних, соціокультурних та екзистенціальних вимірах на предмет виявлення джерела та супутніх обставин екзистенціальної напруги особистості.

Реалізація поставленої мети передбачає послідовне вирішення таких дослідницьких завдань:

- дослідити генезу і напрями трансформації актуального знання про ідентичність, самоідентичність та інші поняття синонімічного ряду, покликани відобразити самотність суб'єкта, спираючись на філософський та науковий доробок, а також міфологію народів світу та езотеричний досвід, висвітлений в контексті філософського мистецтва;

- розкрити суть та функціональне навантаження феноменів ідентичності і самоідентичності в бутті людини, встановити співвідношення між ними та показати зв'язок між притаманним людині перманентним внутрішнім конфліктом та певною несумісністю між ідентичністю і самоідентичністю;

- дослідити роль і місце історії та метаісторії в суспільному бутті людини і існуванні спільноти як феноменів, що покладаються в основу індивідуальної та колективної ідентичності відповідно, а також роль соціального середовища та дискурсу в перетворенні поняття на одиницю знання;

– проаналізувати природу статі, сексуальності та особливості сексуальних смаків як базової основи під закладання гендерного зрізу ідентичності соціального суб'єкта та ключовий фактор щодо прояву самоідентичності;

– розкрити функціональне навантаження низки екзистенціалів, зокрема свободи, любові, самотності, страху, печалі та ін. в суспільному бутті людини та становленні конкретної людини як принципово унікального буття;

– проаналізувати низку умов і обставин суспільного буття людини, таких як культура, людство, наука і техніка, а також виховання, що впливають на закладання та становлення ідентичності, а з іншого боку – на специфіку самовідчуження індивіда шляхом схоплення власної самоідентичності;

– проаналізувати специфіку зв'язків між формами активності людини та ключовими проявами її буття, дослідити феномен гри на предмет її можливості бути універсальною формою активності.

Об'єкт дослідження – суспільне буття людини.

Предмет дослідження – соціокультурні, гендерні і екзистенціальні аспекти ідентичності та самоідентичності людини в контексті її суспільного буття.

Методи дослідження. Особливості мети, поставлених дослідницьких завдань та предмету дослідження спонукали до застосування на засадах взаємодоповнення низки підходів, а також відповідних методів і методологій, що дозволяють ефективно використати наявні напрацювання в царині соціальної філософії, філософської антропології, філософії екзистенціалізму, персоналізму.

Зокрема, засадничими для даної роботи стали герменевтичний підхід та компаративний аналіз, які, по-перше, дозволили всебічно розглянути феномени ідентичності та самоідентичності як ключові елементи буття людини. По-друге, дали змогу простежити генезу ідей щодо суті феноменів ідентичності та самоідентичності і разом з тим впливу соціокультурного середовища, інших факторів буття людини на особливості інтерпретації природи згаданих феноменів та місця соціуму в їх формуванні і становленні. По-третє, дозволили детально проаналізувати різні бачення особливостей взаємодії між ідентичністю та самоідентичністю на рівні конкретної людини, зокрема з огляду на специфіку змістовного наповнення тих чи інших понять, що виказують особливості виокремленого буття людини.

У цілому, вдаючись до компаративного аналізу, автор услід за родоначальниками компаративістики, зокрема на теренах України М. Драгомановим та І. Франком, намагається віднайти спільне у відмінному трактуванні феноменів ідентичності та самоідентичності з огляду на історично-культурний контекст, в якому формуються ті чи інші феномени.

Спираючись же на герменевтичний метод, автор услід за В. Дільтеєм вдається до осмислення змісту, яким мислителі, особливо представлені в сфері філософського мистецтва та філософської есеїстики, наповнюють поняття ідентичності та самоідентичності. Звернення до згаданого методу дозволило дисертанту внести певні евристичні інвестиції в розуміння суті ключових елементів буття людини. Своєю чергою покладання на принцип герменевтичного кола в контексті класичного підходу Г. Гадамера до герменевтики дозволило сформулювати власне бачення суті ідентичності та самоідентичності, а також

21. Калуга В. Ф. Властивості екзистенціалів самотності, печалі та нудьги, їх місце і роль в житті людини / В. Ф. Калуга // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія / ред. колегія : І. Д. Пасічник, М. О. Зайцев та ін. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2014. – Вип. 15. – С. 41–46.

22. Калуга В. Ф. Суспільство як джерело девіантної поведінки та стимулятор агресії / В. Ф. Калуга // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія / ред. колегія : І. Д. Пасічник, М. О. Зайцев та ін. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2014. – Вип. 16. – С. 48–54.

23. Калуга В. Ф. Особливості зв'язку творчості, наміру та чистої практики, їх місце в житті людини / В. Ф. Калуга // Практична філософія. – К.: ПАРАПАН. – 2014. – № 2. – С. 30–37.

Статті у закордонних періодичних виданнях та виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних:

24. Kaluga V. On the edge of degeneration and recovery: from disintegrated fragmentary conception to integrated knowledge / V Kaluga // Wybrane problemy: edukacji, informatycznej i infomacyjnej: Rocznik naukowy. – № 1/2010. – Czesc 1. – Rzeszow: Wydawnictwo oswiatowe FOSZE, 2010. – P. 302–308.

25. Kaluga V. A Role of some Existential Attributes of a Person in a Formation of the Social Environment / V Kaluga // Wybrane problemy: edukacji, informatycznej i infomacyjnej: Rocznik naukowy. – № 2/2011. – Czesc 2. – Rzeszow: Wydawnictwo oswiatowe FOSZE, 2011. – P. 119–124.

26. Kaluga V. A development of creative skills and aesthetic taste as a means of education / V Kaluga // Wybrane problemy: edukacji, informatycznej i infomacyjnej: Rocznik naukowy. – № 3/2012. – Czesc 1. – Rzeszow: Wydawnictwo oswiatowe FOSZE, 2012. – P. 63–69.

27. Kaluga V. The peculiarities of scientific and technological influence upon formation of person's identity / V Kaluga // Wybrane problemy: edukacji, informatycznej i infomacyjnej: Rocznik naukowy. – № 4/2013. – Czesc 1. – Rzeszow: Wydawnictwo oswiatowe FOSZE, 2013. – P. 152–157.

28. Калуга В. Ф. Свобода как цель и как побочный эффект человеческой активности / В. Ф. Калуга // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 3(36). – Том 20. – Иваново : МАРКОВА АД, 2014. – С. 84–91.

29. Калуга В. Ф. Знання як результат активності людини, особливості його набуття і верифікації / В. Ф. Калуга // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – Вип. 23. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – С. 27–37. (Входить до міжнародної наукометричної бази даних РІНЦ)

30. Калуга В. Ф. Ідентичність та самоідентичність як ключ до осмислення природи людини / В. Ф. Калуга // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – Вип. 24. – К. : Видавничо-поліграфічний

9. Калуга В. Ф. Ситуативна невизначеність та шляхи подолання її наслідків / В. Ф. Калуга // Практична філософія. – К.: ПАРАПАН. – 2011. – № 1. – С. 41–49.

10. Калуга В. Ф. Роль інтерпретації в формуванні цілісної картини світу, індивідуальної та колективної ідентичності / В. Ф. Калуга // Практична філософія. – К.: ПАРАПАН. – 2011. – № 3. – С. 77–82.

11. Калуга В. Ф. Біль як модератор людського існування та елемент самоідентичності / В. Ф. Калуга // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. Лях В. В. – К. : Український центр духовної культури. – 2013. – № 10 (128). – С. 96–104.

12. Калуга В. Ф. Особливості ідентифікації людиною світу і себе в світі: наука vs езотерика / В. Ф. Калуга // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. Лях В. В. – К. : Український центр духовної культури. – 2013. – № 5 (123). – С. 146–158.

13. Калуга В. Ф. Гра як «єдине поле» усіх можливих форм активності / В. Ф. Калуга // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. Лях В. В. – К. : Український центр духовної культури. – 2013. – № 4 (122). – С. 62–75.

14. Калуга В. Ф. Властивості сексуальності як впорядковуючої основи приватного та публічного існування в контексті іудо-християнської парадигми / В. Ф. Калуга // Практична філософія. – К. : ПАРАПАН. – 2013. – № 3. – С. 94–102.

15. Калуга В. Ф. Поведінка, дія та вчинки як маркери способів людського буття, їх властивості та особливості / В. Ф. Калуга // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич – К. : ПП «Видавництво «Гілея». – 2014. – Вип. 85 (№ 6). – С. 165–169.

16. Калуга В. Ф. Особливості феномену любові та його співвідношення з «проекціями» сексуальності на буття людини / В. Ф. Калуга // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич – К. : ПП «Видавництво «Гілея». – 2014. – Вип. 84 (№ 5). – С. 266–270.

17. Калуга В. Ф. Доля як посередник поміж цілісною Людиною і її «проекцією» на буття; роль цинізму і лицемірства в реалізації долі / В. Ф. Калуга // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея». – 2014. – Вип. 83 (№ 4). – С. 230–234.

18. Калуга В. Ф. Природа статі та її властивості в світлі езотеричного досвіду; роль ініціації в становленні статі / В. Ф. Калуга // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич – К. : ПП «Видавництво «Гілея». – 2014. – Вип. 82 (№ 3). – С. 213–217.

19. Калуга В. Ф. Феномени андрогінності та гермафродитизму як ключ до осмислення особливостей статевої ідентичності / В. Ф. Калуга // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич – К. : ПП «Видавництво «Гілея». – 2014. – Вип. 81 (№ 2). – С. 198–202.

20. Калуга В. Ф. Розум як інструмент пізнання та впорядкування дійсності: його властивості / В. Ф. Калуга // Філософія і політологія в контексті сучасної культури : науковий журнал / ред. колегія : О. С. Токоленко, П. І. Гнатенко та ін. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, вид. «ЛіраМ». – 2014. – Вип. 8. – С. 47–51.

особливостей взаємодії між ними таким чином, аби звести до мінімуму прояви тенденційності у власних міркуваннях та певної упередженості щодо висновків.

Намір якнайглибше осмислити і накреслити курс на зняття на рівні практики та повсякденного буття виявлених протиріч в трактуванні природи, проявів та функціонального навантаження феноменів ідентичності і самоідентичності спонукав автора звернутися до методу екзистенціальної діалектики. Зокрема, закладена М. Бердяєвим традиція віднаходити у, на перший погляд, непоєднуваному підстави для поєднання, взаємодії та відповідно причини для становлення і розвитку, виявилася плідною щодо формування консolidованого уявлення про феномен ідентичності попри його когнітивну мінливість з огляду на різні інтерпретаційні системи, а також про онтологічно нерозривну пару феноменів ідентичності і самоідентичності, що водночас є супротивними одне одному.

Зрештою, виявлена в ході дослідження складність та багатомірність феноменів ідентичності та самоідентичності в бутті людини, притаманна їх взаємодії суперечливість, зумовили звернення до методологічних надбань метаантропології та соціальної метаантропології, що дало можливість дослідити метаморфози ідентичності та самоідентичності в буденному, граничному та метаграничному вимірах суспільного буття людини. Спираючись на принципи метаантропології, розроблені Н. Хамітовим, дисертант розкриває відмінності взаємодії між ідентичністю і самоідентичністю особистості на різних рівнях її досконалості та обґрунтовує ідею, що протистояння між згаданими ключовими елементами буття людини знімається лише на рівні метаграничного виміру її буття. Це відбувається завдяки взаємопроникненню ідентичності як саморозуміння та самоідентичності як самопочування. Водночас, соціальна метаантропологія як методологія, яку започаткувала С. Крилова, дозволяє осмислювати феномени ідентичності і самоідентичності, утримуючи в полі уваги соціальний вимір людської природи.

Відповідно, в контексті методології метаантропології, при аналізі способів осягнення предмету дослідження, був задіяний підхід до філософії у плюральності її виявів у культурі – як теоретичної філософії, есеїстичної філософії і філософського мистецтва.

Окрім того, в процесі дослідження ідентичності та самоідентичності як феноменів буття людини були застосовані методи «соціально-антропологічного колажу та монтажу», які дозволяють сформувати певне стійке цілісне бачення предмету дослідження на основі аналізу, осмислення та комбінування оптимальним чином вже наявного теоретичного багажу.

Також, аби настільки це можливо подолати вади раціонально орієнтовного пізнання та ослабити тиск «постійної прихованої упередженості» (І. Шах), цілком слушним є залучення методу парадоксу в процесі проведення дослідження. Застосування даного методу дозволяє здійснити селекцію ідей шляхом співвідношення теоретичних конструкцій безпосередньо з дійсністю.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед в здійсненні всебічного аналізу суті, функціонального та ціннісного навантаження феноменів ідентичності і самоідентичності як самодостатніх, не редукованих один до одного феноменів суспільного буття людини на предмет виявлення

джерела та супутніх обставин екзистенціальної напруги особистості. Повнота та глибина дослідження досягається автором завдяки аналізу специфіки, а також особливостей закладання та прояву соціокультурних, гендерних і екзистенціальних вимірів ідентичності та самоідентичності.

Наукова новизна результатів дослідження конкретизується у таких положеннях.

Уперше:

– сформовано структуроване уявлення про генезу і напрями трансформації актуального знання про ідентичність, самоідентичність та інші поняття синонімічного ряду, покликані відобразити самотність соціального суб'єкта. В основу відповідного бачення покладено систематизоване знання, отримане завдяки аналізу філософських та конкретно-наукових досліджень, а також компаративного аналізу особливостей світобачення народів світу, відображеного в міфах, легендах та містико-метафоричному досвіді, представленому в контексті філософського мистецтва, що тим чи іншим чином розкривають суть та природу ідентичності і самоідентичності;

– обґрунтовано автономність феноменів ідентичності та самоідентичності, котрі відображають собою два способи існування людини – усвідомлений та глибинний, тобто такий, що знаходиться за горизонтом когнітивних можливостей людини та не підлягає цілковитій раціональній вербалізації. Аргументовано теоретичне положення про те, що ідентичність є «продуктом» суспільного буття людини, та за її посередництва розкривається суть родового начала в людині, тоді як самоідентичність репрезентує ірраціональне і водночас суто індивідуальне начало, зведене на смаках, бажаннях, переживаннях та покликанні відповідно. Таким чином виявлено джерело внутрішньої напруги, притаманне соціальній істоті, що криється у певній несумісності або й протистоянні ідентичності та самоідентичності, як протистояння між тим, як себе розуміє соціальний суб'єкт та, тим, як носій конкретної суб'єктивності переживає себе як унікальне буття або чим себе відчуває це унікальне буття;

– розкрито функціональне навантаження історії і метаісторії в суспільному бутті людини та існуванні спільноти як феноменів, що покладаються в основу індивідуальної і колективної ідентичності відповідно. Показано шлях трансформації метаісторії в символ метафізичного рівня та надання йому статусу джерела ідентичності, якщо мова йде про Творця чи Бога, або її субстанції, якщо мова йде про душу абощо. Виявлено підґрунтя для трактування ідентичності і в її контексті самоідентичності (як результату рефлексії) соціального суб'єкта як постійно поновлюваних в ході дискурсу феноменів шляхом встановлення специфіки умов і обставин, за яких відбувається «розмивання» автора історії та суб'єкта дій і вчинків;

– розкрито особливості впливу трансформації поняття на одиницю знання внаслідок поступового відходу від безпосереднього сприйняття дійсності до опосередкованого текстом під тиском соціального середовища та його дискурсу на розуміння суті ідентичності. Показано, що, будучи за своєю суттю символами, зведеними до метафізичного рівня, зокрема душа, soma (тіло), «Я», самість,

праосновою будь-якої з форм активності: від поведінки чи праці до споглядання. При цьому осмислювати суть гри можна з двох ракурсів: як гру творця, який, граючи, творить все існуюче і є першопричиною всьому; та як гру всякої істоти, котра характеризується іманентною властивістю діяти, але позбавлена здатності ясно розуміти чи усвідомлювати чіткий зміст та строго передбачати наслідки власної чи інших діяльності. Зрештою, феномен гри виявляється своєрідним ключем до схоплення сутнісної відмінності між ідентичністю та самоідентичністю, а отже і між соціальним та суто індивідуальним зрізами буття людини. Повнота усвідомлення конкретною людиною будь-якої діяльності винятково як прояву гри вказує рівень її самоусвідомлення, тобто концентрації уваги на самоідентичності і ослаблення тиску зумовлюючих обставин, сконцентрованих в ідентичності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, навчальні посібники, словники:

1. Калуга В. Ф. Ідентичність та самоідентичність в соціальному бутті людини: від конфлікту до єднання : [монографія] / В. Ф. Калуга. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 412 с.
2. Калуга В. Ф. Грані самопізнання та ідентифікації людини : [монографія] / В. Ф. Калуга. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 292 с.
3. Калуга В. Ф. Приречена сексуальністю. Проблема ідентичності людини з огляду на її сексуальну природу : [монографія] / В. Ф. Калуга. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. – 488 с.
4. Калуга В. Ф. В пошуках шляху із пастки утилітарного світу: ірраціональні чинники облаштування спільного світу як альтернатива засиллю приватного інтересу та надуманого раціоналізму: [монографія] / В. Ф. Калуга. – К.: Міленіум, 2008. – 162 с.
5. Калуга В. Ф. Екологія свідомості: Навчальний посібник / В. Ф. Калуга. – К. : Міленіум, 2010. – 154 с.
6. Калуга В. Ф. Політологія: Навчальний посібник / Черній А. М., Калуга В. Ф., Костюк О. В. та інші / За заг. ред. проф. Черній А. М. – К.: Міленіум, 2012. – 422 с. *(у співавторстві, авторський внесок становить 3,4 д. а.)*
7. Калуга В. Ф. Культурологічний словник / [Антонюк О. В. та ін.] ; за ред. Рожка В. І., Антонюка О. В.; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – К. : НМАУ, 2011. – 463 с. *(у співавторстві, авторський внесок становить 2,9 д. а.)*

Статті у наукових фахових виданнях:

8. Калуга В. Ф. Сексуальність як камінь спотикання на шляху до цілісності людини / В. Ф. Калуга // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. Лях В. В. – К.: Український центр духовної культури. – 2010. – № 38. – С. 119–130.

розчинення в масі – є переживання самотності. Коли самотність виявляється нестерпною і переплітається з нудьгою або перебивається турботою, носій відповідного переживання є цілком зумовленою соціальною істотою. Навпаки, якщо самотність дозволяє відкривати внутрішній світ і його досліджувати, така людина досягла значних успіхів у відновленні власної цілісності. При цьому досягнення цілісності обов'язково передбачає самореалізацію.

8. Найпевнішим засобом і водночас ознакою самореалізації є творчість. Саме творчість дозволяє певним чином синхронізувати усвідомлений та глибинний способи буття людини. Те, що людина здатна так чи інакше схопити з приналежного до реальності, за допомогою творчості вона переносить і втілює його в буденне життя. Як наслідок, людство має справу з різноманітними відкриттями та шедеврами. Але найповніше творчість реалізується внаслідок творення людиною та, цілком можливо, людською спільнотою самих себе відповідно до тих «проектів», які людина чи спільнота сформували стосовно себе, в іншому випадку – вищі сили чи буття сформувало стосовно них. Таким чином творчість сприяє втіленню намірів – відповідно до різноманітних езотеричних досвідів, умовно кажучи, аспектів ідеї або «пунктів» плану творця стосовно свого творіння.

9. Згадані наміри стосовно неї самої практично завжди уже притаманні в непроявленому стані кожній конкретній людині і схоплюються нею в згорнутому вигляді як самоідентичність. Тоді як ідентичність конкретної людини виявляється своєрідним «продуктом» втілення в поточному бутті намірів стосовно неї творця з огляду на умови та обставини, в яких віднаходить себе людина. Звичайно, «втілення» тією чи іншою мірою не співпадає з «оригіналом» і міра співпадіння залежить від рівня досконалості чи чистоти свідомості того/тих, хто «втілює». Тобто, чим всебічно розвинутішими є предстанники оточення новонародженої дитини, тим оптимальнішим буде розвиток самої дитини, оскільки створюватиметься мінімальна кількість протиріч між покликанням дитини і планами чи баченнями оточуючих щодо її становлення. До речі саме в означеній ситуації і полягає суть природного, на відміну від цілеспрямованого виховання: вихованець природним чином значною мірою наслідує вихователя і перебирає на себе його способи сприйняття світу, самого себе та інших. Ідеалом в такому випадку виховання і взагалі становлення кожної конкретної людини виступає, найперше, досягнення нею повної сумісності самоідентичності як самовідчуження або схоплення своєї сутності та ідентичності як саморозуміння. А це природно неможливо без докорінного переосмислення і відкидання домінуючих на сьогодні стереотипів та догматів, в т.ч. стосовно природи та становища людини.

10. Подвоєність людського існування виказують також форми активності, притаманні людині. Зокрема дослідники феномену активності схильні розрізняти дві великі групи активності *vita activa* та *vita contemplativa*. Перша відповідає множинній природі людини та соціальному стану її буття, друга – онтологічній унікальності та суто індивідуальному способу буття. Таким чином виділені дві групи мають різні вектори розкриття суті людини. Між тим, можна виділити одну з форм активності, котра поєднує в собі чи не кожен з відомих людині форм активності. Мова йде про гру. В чистому стані саме гра може виявитися

особистістю або, визнаються носіями ідентичності або її втіленням внаслідок підміни дійсності, відображуваної на рівні екзотеричного досвіду соціальних суб'єктів, симбіозом певним чином упорядкованих символів та знаків, що відповідають інтерсуб'єктивному простору порозуміння;

– доведено, що при осмисленні гендерних вимірів ідентичності й самоідентичності слід враховувати знання, набуті впродовж віків і передані у вигляді міфологій народів світу, а також досвід філософського мистецтва стосовно розуміння суті сексуальності та бачення природи статі і їх функціонального навантаження в бутті людини;

– показано ймовірні глибинні підстави для розрізнення гендерних ролей в контексті статево-сексуальної атрибутивності як основи ідентичності та функціонального підґрунтя прояву самоідентичності як самовідчуження;

– обґрунтовано ідею, що сексуальність не може бути зведена лише до рівня атрибуту соціального суб'єкта, укоріненого в тілесності, але й, в контексті методології метаантропології, має не лише психологічні, а й екзистенціальні виміри. Це дозволяє осмислити сексуальність в якості важливої основи людського буття, з якої «виростають» чотири ключові обставини становища людини, як їх подає Х. Арентс;

– запропоновано нове концептуальне розуміння місця і ролі низки екзистенціалів в суспільному бутті людини та становленні конкретної людини як соціального суб'єкта і водночас принципово унікального буття. Осмислено функціональне навантаження ключових екзистенціалів в існуванні людини і спільноти. Показано органічні зв'язки між ключовими екзистенціалами та їх співвіднесення з різними видами активності людини. Зокрема, обґрунтовано ідею, що в практичній площині буття людини свобода виступає не лише як раціональна мета активності, а й як творча спонтанність, своєрідний «побічний ефект», що виникає в разі цілковитого занурення в процес діяльності;

– запропоновано альтернативне бачення органічних зв'язків між формами активності людини та ключовими проявами її буття. Зокрема виявлено, що самоідентичності повною мірою відповідає споглядання та дія як чиста або, принаймні, найменш вражена соціальною детермінантою форма активності, що корініється в спонтанності. Своєю чергою ідентичності соціального суб'єкта відповідає мислення, насамперед як механізм і засіб встановлення власного або інших існування та відображення всього існуючого, а також поведінка як впорядкована сукупність вироблених і засвоєних в поколіннях оптимальних реакцій на ті чи інші подразники та вчинок як співвіднесена з ієрархією цінностей система дій.

Уточнено:

– ідею про те, що доміюча ідентичності соціального суб'єкта над його самоідентичністю як самопочуттям є прямим свідченням того, що буття людини в цілому зводиться до буття соціокультурного «продукту», тобто екзистенція людини зводиться до реалізації соціокультурних конструктів у вигляді засвоєних моделей поведінки, типового стилю мислення тощо;

– бачення того, що відповідно до ідей української філософської думки серце (правда) втілює в собі індивідуальне покликання людини, тоді як душа, дух, soma тощо відповідають радше родовому началу людини. Принаймні, душа – це те, що робить людину людиною, унікальною живою істотою по роду своєму, тоді як серце відповідає змісту існування конкретної людини. Відповідно, душа та серце не є тотожними чи взаємозамінюваними феноменами, а радше взаємодоповнюваними;

– ідею про те, що культура як штучний, тобто впорядкований за допомогою раціональних проектів простір існування людини, є втіленням умов і обставин, необхідних і достатніх для того, аби самоідентичність конкретної людини, в т.ч. і як носія стихійної сили, набула відповідного до певного наміру досвіду, втілюючись в системно вибудовану ідентичність соціального суб'єкта та, відповідно, потрапляючи в послідовно вибудовану низку подій і ситуацій за свого існування, таким чином набувала особистісної повноти та ваги, тяжіючи до тотальної самореалізації та досконалості;

– бачення того, що наука і техніка є не лише результатом інтелектуальної активності людства, покликаним задовольнити різноманітні потреби, а й онтичною опорою сучасної людини, своєрідним «екзистенціальним протезом», котрий дозволяє певною мірою компенсувати втрачені або зведені до рудименту можливості та здібності людини внаслідок її «цивілізування».

Набуло подальшого розвитку:

– розуміння умов та обставин набуття цілісного знання про суть досліджуваного предмету, зокрема ідентичності та самоідентичності як феноменів буття людини. Задля цього, окрім іншого, необхідно звернутися відразу до трьох інформаційно-світоглядних пластів, сформованих людством у ході становлення і розвитку пізнавальної активності. Йдеться про філософсько-наукове знання, міфологію в усіх її проявах та філософське мистецтво як засіб передачі містично-езотеричного досвіду. Таким чином вдається максимально опертися як на логічне, так і на образне мислення, поєднати екзотеричний та езотеричний досвіди, а отже, подивитися на предмет пізнавального інтересу зусібіч;

– бачення ролі регулятивних механізмів соціального буття людини, котрі фактично «зрослися» з соціальним суб'єктом. Вони є не необхідним стримуючим фактором та засобом забезпечення людини від самої себе, зокрема щодо імпульсивного або й осмисленого прояву чи реалізації деструктивного начала, а способом управління соціальною істотою поза її волею та усвідомленням;

– розуміння функціонального навантаження переживання самотності, яке є своєрідним виразником рівня самодостатності, а отже і всебічного розвитку конкретної людини, оскільки почуватися самотнім і страждати від того схильний соціально детермінований та зумовлений присутністю інших членів спільноти, тоді як, перебування на самоті виявляється зоною комфорту для самодостатньої людини з високим рівнем духовного розвитку;

– положення філософії статі та гендеру, основаної на проекті метаантропології, яке полягає в розрізненні закоханості і кохання. Показано, що романтизовані варіанти закоханості насправді є проявами сексуальності. Відповідно те, що в буденному бутті й буденному світогляді прийнято іденти-

аналогом рівня енергетичного потенціалу, який людина або накопичує, живучи і діючи синхронно зі своїм покликанням, або розтрачає, діючи всупереч йому.

5. Очевидно, втіленням розтиражованого в часі покликання кожної конкретної людини є доля. Саме за посередництва ідеї долі, в інших контекстах фортуни чи року езотерики намагаються донести до свідомості буденної людини враження про те, що кожному індивіду належить пройти свій унікальний життєвий шлях. І щоб не збитися з нього та «не перебігти» на биту дорогу в нікуди, він має дотримуватися певних принципів та орієнтирів. Зокрема, такими принципами і водночас орієнтирами виступають свобода та любов. Суть свободи як принципу криється, цілком ймовірно, в тому, що вона не може для орієнтованої на «зцілення» конкретної людини виступати ціллю чи предметом тяжіння, тобто річчю, яку можна набути та споживати. Свобода має сприйматися як дещо, що проявляється як побічний ефект, котрий настає разом з тим, як людина діє, вчиняє, існує в цілому у згоді з собою та Всесвітом, тобто якнайповніше реалізує власне покликання. Тримаючись же ідеї свободи як соціальної цінності, людина автоматично виявляє себе заручником зумовлюючих начал, з якими неодмінно має рахуватися, тим самим жертвуючи, принаймні частково, і своїм покликанням, і власною цілісністю та унікальністю. Вона вимушено «втискає» себе в контури особи – інтегрованої частини спільноти. А далі або знаходить в собі сили чи ресурси добровільно перебрати на себе низку вищих цінностей і, дотримуючись їх, переродитися в особистість, або ж так чи інакше вступає в конфлікт з вищими цінностями та ідеалами, в іншому випадку – з соціальними нормами та правилами.

6. Упорядкування множини потенціалів різновекторної реалізації свободи відбувається за посередництва феномену страху. Його особливістю найперше є те, що він вступає своєрідним фільтром, не допускаючи до набуття стану свободи або досягнення ситуації максимальної соціальної свободи, тими, хто не готовий їх витримати. Відтак страх забезпечує людину на шляху до власної цілісності від зустрічі з Невідомим аж поки та не набуде достатнього знання, що рівнозначно певному енергетичному потенціалу, а спільноту від хаосу або й знищення чи самознищення, спричиненого неадекватними діями та вчинками збурених свавіллям індивідів.

7. Коли ж мова заходить про любов, то в світлі усвідомленого буття вона виявляється своєрідним засобом прив'язування суб'єкта пристрасті до об'єкта пристрасті, яких би високих чи романтичних конотацій при цьому не набувала. Таким чином любов є атрибутом зумовленості людини іншими, в т.ч. метаісторією, тобто богом чи певною ідеєю. Також соціально обумовлену любов можна трактувати як механізм перекидання відчуття розірваності буття соціальної істоти присутністю інших конкретних соціальних істот або ж певних соціально адаптованих образів. Дійсна ж любов, про яку говорять не лише східні мудреці, але й переважна більшість релігійних вчень є засобом повернення людиною власної цілісності, тобто подолання розриву між усвідомленим і глибинним способами буття, що означає цілковите пізнання самого себе і абсолютне прийняття самого себе. Тож любов можна вважати своєрідним провідником поміж буденною людиною і її цілісністю. Показником же того, в якому саме напрямку рухається індивід: до власної цілісності чи, навпаки,

посередництва яких до певної міри стає можливим розвести між собою два способи буття, в т.ч. шляхом виведення глибинного способу буття з тіні усвідомленого. Поштовхом до цього є усвідомлення дійсного співвідношення між собою ідентичності та самоідентичності як двох самодостатніх взаємопов'язаних між собою базових проявів буття людини, на відміну від масово поширеного враження, відповідно до якого самоідентичність розглядається лише як результат рефлексії. Означена щойно процедура дозволяє схопити ідею про те, що «бути кимось» і «відчувати або переживати себе чимось» – це дві принципово різні речі, які найчастіше на рівні існування конкретної людини перебувають в стані перманентного дисонансу, тим самим породжуючи внутрішню напругу.

3. Очевидно, породжена несумісністю та певним протистоянням між ідентичністю та самоідентичністю (часто схоплюваним як конфлікт між «хочу» та «повинен» або «можу») внутрішня напруга є джерелом активності індивіда, надаючи необхідний імпульс для постійного екзистенціального руху (розвитку). Сам же рух може спрямовуватися за двома векторами, один з яких направлений на деконструкцію в людині «людського», тобто розмивання її особистості, повернення в стан хаосу абощо, інший – на досягнення цілісності шляхом самореалізації особистості в усіх своїх проявах і сферах буття. Оскільки ж сучасна людина позбавлена можливості довільно осягати реальність, а її когнітивні можливості принципово обмежені, визначитися, який саме з векторів руху притаманний її поточному буттю, можливо тільки опосередковано. Таким посередником, окрім іншого, виступає критичне усвідомлення суті проявів людини та низки екзистенціалів, в т.ч. шляхом звернення відразу до всіх притаманних людству інформаційних джерел: як до філософської та наукової думки, так і до міфології та езотеричного досвіду, переданого за допомогою філософського мистецтва.

4. Отримане способом інтеграції всієї наявної і доступної інформації цілісне враження, наприклад, про стать та природу сексуальних смаків, котрі між іншим автоматично покладаються в основу ідентичності та суттєво впливають на самовідчування конкретної людини, тобто прояв її самоідентичності, помітно різниться від масово поширеного. Зокрема, стать не є атрибутом людини, а тільки її біологічного прояву, тому радше виконує функцію модератора існування індивіда, визначаючи особливості набуття ним певного досвіду, в т.ч. і за посередництва переживань. Особливо це стосується комбінації статі та сексуальних смаків. При цьому таких комбінацій насправді може виявитися безліч, а не обмежена наявним описом чи класифікацією кількість. Зрештою досвід та дещо, що стоїть за ним, а саме енергетичний потенціал, якщо дослухатися до езотериків всіх без винятку напрямків, слід вважати ключовою змістопокладаючою основою не лише екзистенції, а й есенції кожної конкретної людини. Щоправда атрибутивна цінність досвіду розмивається в просторі соціального буття людини або в контексті усвідомленого способу буття індивіда під тиском різноманітних догматів, наприклад, проголошеної іудо-християнством вищої цінності життя та доміанти масово тиражованого досвіду і системи вражень над внутрішнім глибинним досвідом та суто індивідуальними переживаннями. Між тим, особливості набутого досвіду як інтегрованої сукупності переживань та знань якнайповніше свідчать про стан розвитку і досконалості конкретної людини, що є

фікувати як кохання, любов, в більшості випадків виявляється певним механізмом формування і підтримання низки міжсуб'єктивних або внутрішньосуб'єктивних зв'язків у вигляді психологічної прив'язаності. Тоді як дійсна любов є екзистенціальним поєднанням особистостей у співтворчості, що в контексті західної філософії статі може бути означене як андрогінізм.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження обумовлене сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Результати дослідження можуть скласти певну світоглядно-методологічну базу для подальшої розробки проблематики, пов'язаної з суттю феноменів ідентичності та самоідентичності, їх соціокультурними гендерними та екзистенціальними вимірами, співвідношенням між собою, умовами та обставинами формування і становлення; можуть сприяти упорядкуванню наявного знання про роль соціального фактору в становленні та поетапного або порівневого розвитку людини; дозволяють помітно проникнути в суть глибинних протиріч, з якими постійно стикається людина впродовж свого існування, та осмислити роль виявлених протиріч як механізму стимулювання або стримування розвитку; дають змогу розширити і структурувати знання про місце і роль ключових екзистенціалів в бутті людини; сприяють поглибленню знання про природу статі, феномену сексуальності, особливості комбінування статевих ознак та сексуальних смаків і преференцій як підстави для закладання гендерного зрізу ідентичності та прояву самоідентичності. Викладені та обґрунтовані положення і висновки можуть бути використані як для подальшого теоретичного дослідження широкого спектру феноменів соціального та приватного буття людини, так і для пошуку вирішення низки практичних завдань, зокрема подолання кризи ідентифікації як наслідку наявної несумісності між тим, як себе конкретна людина осмислює, та тим, як вона себе переживає; а також нейтралізації маніпулятивних впливів на людину як силами та заходами самої людини, так і на рівні окремих груп та соціуму в цілому. Разом з тим матеріали дисертації можуть бути використаними у підготовці загальних і спеціальних освітніх та коучингових програм, лекційних курсів і методичних матеріалів з соціальної філософії, філософської антропології, теорії сексуальності, екології свідомості, частково з політології, психології, етики та інших галузей гуманітарного знання.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного дослідження автора, в якому висвітлені власні ідеї і розробки, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Основні концептуальні ідеї, положення та висновки, які опубліковано у вітчизняних та зарубіжних виданнях, належать безпосередньо автору. У публікації [6] авторові належить частина дослідження, присвячена розкриттю соціальної природи та значущості феномену влади. У публікації [7] авторові належить частина дослідження, в якій розкривається суть проявів соціального буття людини. У публікаціях [34] та [37] авторові належить частина дослідження, присвячена розкриттю особливостей процесу становлення та соціалізації людини.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретико-методологічні положення дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на

об'єднаному засіданні кафедр історії і політології, філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також на низці методологічних семінарів, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференцій та семінарів, зокрема: Міжнародні наукові конференції «Дні науки філософського факультету» (м. Київ, 2012–2015 рр.); Міжнародна науково-практична конференція «Філософська антропологія як метаантропологія та системні трансформації сучасного гуманітарного знання» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Філософсько-антропологічні читання: Самореалізація як вища цінність людського буття», Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України (м. Київ, 2015 р.); Международная научная конференция «Философия и ценности современной культуры» (г. Минск, Беларусь, 2013 р.); VIII międzynarodowej konferencji naukowej: Edukacji, informatycznej i infomacyjnej (Przemysl, Polska, 2010 r.); IX międzynarodowej konferencji naukowej: Edukacji, informatycznej i infomacyjnej (Przemysl, Polska, 2011 r.); X międzynarodowej konferencji naukowej: Edukacji, informatycznej i infomacyjnej (Przemysl, Poland, 2012 r.); XI międzynarodowej konferencji naukowej: Edukacji, informatycznej i infomacyjnej (Przemysl, Polska, 2013 r.); Konferens TVV 2011 (Olomouk, Česká Republika, 2011 r.); Konferens TVV 2013 (Olomouk, Česká Republika, 2013 r.); Міжвузівська наукова конференція «Україна між заходом і сходом: історія, актуальні проблеми сьогодення та шляхи їхнього вирішення» (м. Рівне, 2015 р.).

Публікації. Основні ідеї та результати дослідження викладені у 42 публікаціях, з них: 4 одноосібні монографії, 2 навчальних посібники (1 – у співавторстві), 1 – словник (у співавторстві), 16 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з філософських наук, 5 статей у закордонних наукових виданнях, 2 статті включено до міжнародної наукометричної бази даних РІНЦ, 12 публікацій в інших наукових виданнях та матеріали конференцій.

Кандидатська дисертація «Роль онтології в розумінні політичних явищ (на матеріалах концепції Г. Арндт)» захищена у 2004 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувались.

Структура дисертації. Структура роботи обумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Дисертація складається зі вступу, шести розділів (26 підрозділів), висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 393 сторінки, із них 362 сторінки основного тексту. Список використаних джерел містить 477 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження, а також визначено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, ступінь їхньої апробації.

У **першому розділі** – «**Теоретико-методологічні основи дослідження ідентичності та самоідентичності як феноменів суспільного буття людини**» – здійснюється аналіз феноменів ідентичності та самоідентичності в розрізі становлення філософської та наукової думки, а також ідей, представлених в

Факт відмінності поміж собою людей спирається вже хоча б на феномени ідентичності та самоідентичності. Проте онтологічний критерій розрізнення людей губиться серед решти непоказових критеріїв. Тому ілюзія відмінності людей тримається на голому місці, тоді як дійсна відмінність практично не помічається. Інакше кажучи, в контексті буденного світогляду людина схильна розрізнити собі подібних за вторинними ознаками і властивостями, тоді як первинних вона принципово не помічає, інакше б полишила простір посередності автоматично.

В контексті метаантропології найочевидніша відмінність між людиною буденного буття та актуалізованою особистістю полягає в тому, що саме така особистість є внутрішньо вільною і цілісною на основі справжнього діалогу з Іншим, виходячи за межі підкореності стереотипам, і таким чином долаючи тяжіння ілюзій звичної картини світу, прориваючись в реальність як вона є.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні автором вирішується важлива концептуальна проблема суті, ймовірної природи та особливостей формування і співвідношення між собою ключових екзистенціалів та водночас базових елементів соціального буття людини – феноменів ідентичності та самоідентичності. У результаті дослідження зроблено такі узагальнення.

1. Окрім іншого, особливість ситуації сучасної людини полягає в своєрідній подвоєності її існування, хоча сам згаданий факт практично не відображається в свідомості, а лише осмислюється на рівні різноманітних теорій. Йдеться про *усвідомлений* спосіб буття індивіда, котрий з певними умовностями можна назвати екзистенцією і водночас в контексті гайдеггерової фундаментальної онтології – «невласним» способом буття *Dasein*, та *глибинний*, принципово не відображуваний за посередництва внутрішнього діалогу і схоплюваний свідомістю лише як результат короткострокового осяяння, в іншому випадку прозоріння чи просвітлення. Цей спосіб буття фактично і є «власним» способом буття *Dasein*, чистою есенцією. Масово значимому, а отже і масово відображуваному дослідженню піддається лише усвідомлюваний спосіб буття. Тоді як глибинний безумовно справляє колосальний вплив на перебіг усвідомлюваного, будучи фактично сферою дослідження чистих практиків. Така ситуація породжує низку перманентних наслідків. Зокрема здобуті в ході теоретичних досліджень в згаданій площині результати виявляються щонайменше мало ефективними щодо практичного застосування. Набутки ж езотеричного досвіду виявляються суто індивідуальною річчю, тобто не підлягають масовому тиражуванню і відтворенню. Відповідно такі набутки або сприймаються окремими особами як приклад можливостей людини і свого роду мета чи орієнтир її активності, а в масовому порядку – як ядро певних догматів, покладених в основу тих чи інших вчень, зокрема релігійних, а отже як регламентуюче (моральне або й етичне) начало.

2. Вчинити помітний крок у напрямку виявлення і подолання самого факту та наслідків подвоєності існування людини, очевидно, можливо звернувшись до проблеми ідентичності та самоідентичності як двох феноменів, за

Порятунок від розчинення в масі для людини, що прагне, уникаючи меж «гарної поведінки», зберегти власну унікальність, окрім іншого, є зосередження своєї уваги і зусиль на діях та вчинках. Не маючи під собою явного джерела, на думку окремих західних мислителів, дія поєднана зі спонтанністю, а отже і зі свободою. До того ж дія, як і вчинок спираються на знання, що не потребує жодного раціонально-мисленнєвого супроводу, разом з тим покладаються винятково на переживання і відчуття. А отже дія та вчинок є чи не найяскравішими репрезентантами самоідентичності в інтерсуб'єктивному просторі. Щоправда в бутті соціальної істоти дії та вчинки завжди співвідносять з певними регламентуючими початками та перегукуються з поведінкою, тобто не досягають своєї повноти, абсолютної бездоганності, відстороненості від зумовлюючих обставин та умов.

У **підрозділі 6.3 – «Гра як «єдине поле» усіх можливих форм активності та ключ до зняття протиріч між ідентичністю та самоідентичністю»** – розглядається основа-основ активності, в т.ч. і формування ідентичності та прояву самоідентичності. Між тим, дослідники феномену активності схильні розрізняти дві великі групи активності *vita activa* та *vita contemplativa*. Перша відповідає множинній природі людини та соціальному стану її буття, друга – онтологічній унікальності та суто індивідуальному способу буття. Таким чином виділені дві групи мають різні вектори розкриття суті людини та за логікою речей повинні були б мати різні джерела. Принаймні джерело всіх форм *vita activa* слушно шукати в просторі спільного існування, апелюючи до інтересу, потреби, бажання чи переживань. Поді як джерело *vita contemplativa* губиться в невідомому.

І все ж, спостерігаючи за тими, кому найменшою мірою притаманне раціонально-логічне мислення, можна виділити одну з форм активності, котра поєднує в собі чи не кожну з існуючих форм активності. Мова йде про гру. В чистому стані саме гра може виявитися праосновою будь-якої з форм активності: від поведінки чи праці до споглядання. При цьому осмислювати суть гри можна з двох ракурсів: як гру творця, який, граючи, творить все існуюче і є першопричиною всьому; та як гру всякої істоти, котра характеризується іманентною властивістю діяти, але позбавлена здатності ясно розуміти чи усвідомлювати чіткий зміст та строго передбачати наслідки власної чи інших діяльності.

Взагалі всяка усвідомлена чи несвідома активність буденної людини, тобто тієї людини, для якої закритий дійсний зміст її існування та діяльності, зводиться автоматично до гри. Фактично буденна людина приречена грати. Останнє виказує абсурдність її існування з позицій самої людини. Аби уникнути констатації цього психологічно важкого факту, людина мусить вигадувати різноманітні змісти свого існування, знову ж таки граючи. Відтак в звуженій свідомості людини відбувається постійна підміна справжніх мотивів, точніше їх відсутності, аргументами: буденну людину не цікавить реальність, точніше вона її панічно боїться і всіляко від неї відгороджується, буденна людина схильна задовольнятися штучним простором власного помешкання як витвором гри уяви.

Підрозділ 6.4 – «Екзистенціальний спектр самоідентичності: від зумовленої соціокультурним простором істоти до творчого та співтворчого буття» – присвячений розкриттю шляху соціального становлення, індивідуального розвитку людини з можливим наступним її переродженням як бездоганної істоти.

контексті філософської есеїстики та філософського мистецтва; розкривається змістовне наповнення ключових понять наукової роботи; розкривається та обґрунтовується методологія дослідження.

У **підрозділі 1.1 – «Проблема ідентичності та самоідентичності в соціальному бутті людини: историко-філософська рефлексія»** – автором провадиться дослідження генези понять ідентичності і самоідентичності та прояснення особливостей їх змістовного наповнення в контексті європейського стилю філософування, починаючи з часів античності і по наш час. Окремо увага зосереджена на українській думці щодо згаданих ключових елементів соціального буття людини. Для повноти та досягнення всебічного підходу до осмислення предмету дослідження автор також звертається до надбань досвіду людства, представленого у вигляді міфів, легенд та казок, і разом з тим до філософського мистецтва, котре поміж іншим висвітлює унікальний досвід широко відомих представників езотеричних шкіл та напрямків.

Осмислюючи особливості трактування феноменів ідентичності та самоідентичності в межах традиційного філософування, автор звертається до трьох основних ракурсів бачення суті згаданих феноменів: ідентичність як субстанціональна основа існування і прояву сущого, котрим є людина, або як онтологічний атрибут людини; ідентичність як інтегрований образ людини, котрий вона поступово набуває в процесі соціалізації та власної активності, або як симбіоз соціокультурного та екзистенціального атрибутів людини; ідентичність як своєрідний продукт дискурсу, перманентна усталеність якого підтримується постійним обміном інформацією та діалогом, зокрема внутрішнім діалогом, або як атрибут множинної природи людини.

Проведений аналіз напрямків трактування суті досліджуваних феноменів, дозволяє констатувати факт розщеплення буття людини на публічний та приватний або колективний та індивідуальний зрізи. Останнє супроводжується розщепленням свідомості на структурні елементи та породжує перманентну внутрішню напругу і конфлікт між тим, якою себе розуміє людина, і як вона себе відчуває. Згаданий конфлікт «заганяється» вглиб разом з тим, як відбувається поступове поглинання ідентичністю самоідентичності. Він перестає бути усвідомлюваним, особливо в контексті шизофренічності людського буття, хоча його інтенсивність не ослаблюється і дає про себе знати в формі відчуттів втраченості для світу, глибокого екзистенціального розпаду, абсурдності індивідуального існування та виливається, наприклад, в феномен світовідчуження.

Підрозділ 1.2 – «Визначення основних понять дослідження» – спрямований на розкриття змістовного наповнення ключових понять наукової розвідки та виявлення притаманних їм зв'язків.

Зокрема феномен ідентичності розглядається, перш за все, як атрибутивна властивість індивідуального прояву буття, впорядкована сукупність всіх проявів конкретної людини, з якими вона себе ототожнює.

Щодо самоідентичності, то вона відкривається мисленню в двох аспектах: як похідне від ідентичності, тобто результат рефлексії, та як самодостатній феномен соціального буття людини. Самоідентичність як самодостатній феномен уникає філософсько-наукового осмислення по причині сполученості з суто

іраціональними чинниками існування людини, зокрема відчуттям та переживанням. Останні піддаються вербальній констатації, однак їх суть не може бути передана термінологічно. В контексті даної роботи під самоідентичністю пропонується розуміти субстанціональне начало індивідуального прояву буття, представленого як буття конкретної людини.

Відповідно двома ключовими елементами суспільного буття людини по суті своїй є ідентичність як саморозуміння та самоідентичність як самовідчування. До певної міри вони протистоять один одному в буденному та граничному вимірах соціального буття людини. Особливості проявів та поєднання між собою ідентичності і самоідентичності найчастіше прийнято відображати за посередництва понять «самість», «Я», «Серце», «Правда» тощо.

Підрозділ 1.3. – «Вибір та обґрунтування методологічних стратегій дослідження» – присвячений обґрунтуванню методології та методів дослідження, застосування яких дозволяє досягти поставленої мети та реалізації завдань. Зокрема плідними в ході здійснення наукової роботи виявилися компаративістський аналіз, екзистенціальна діалектика, метаантропология та соціальна метаантропология, соціально-антропологічний колаж та монтаж, а також метод соціально-когнітивного парадоксу. Звичайно наукова робота не могла бути здійснена без застосування загально поширених методів, таких як аналіз, синтез, інтерпретація, порівняння.

Особливістю цієї роботи є залучення методу когнітивного парадоксу, суть якого полягає в схопленні істини в найнеочікуванішому щодо певної ситуації вигляді, таким чином по мірі можливого долаючи тиск «постійної прихованої упередженості» (І. Шах). Застосування даного методу певною мірою сприяло ефективному поєднанню екзотеричного та езотеричного досвіду, прийняттю до уваги ідей, що в світлі класичної науки виглядають не цілком науковими. Окрім того, застосування методу парадоксу сприяло «просіюванню» теоретичних ідей через решето практики та співвіднесенню певних теоретичних конструктів з дійсністю, звертаючи увагу на те, як все є безпосередньо в бутті, а не як воно видається свідомості.

Окрім того, автор обґрунтовує доцільність звернення в ході дослідження відразу до трьох умовно виділених напрямків пізнавальної активності і, відповідно, каналів розгортання процесу мислення та, як наслідок, формування відповідного інформаційного поля. Мова йде про міфологію, філософію та езотерику.

У другому розділі – **«Змістовне наповнення та співвідношення між собою феноменів, що виказують особливості виокремленого буття людини»** – головна увага зосереджена на дослідженні феноменів соціального буття людини, за допомогою яких свідомо свого існування істота засвідчує власну та інших особність, констатує тяглість та змістовну однорідність власного та інших буття і активності, передає власну або констатує інших унікальність і підкреслює власну або демонструє визнання інших значимість.

У підрозділі 2.1 – **«Ідентичність як фактор людського буття та активності»** – з'ясується, що феномен ідентичності є невід'ємною часткою буття та активності мислячої істоти, оскільки саме за посередництва цього

З огляду на ситуацію сучасної людини, поняття «доля» покликане відобразити специфіку приватного буття окремо взятого суб'єкта, інтегруючи в собі всі можливі варіації на тему причинності, змісту та особливостей існування і активності суб'єкта. Таким чином основна функція долі в контексті буденного сприйняття дійсності полягає в тому, аби принципово невідоме щодо буття суб'єкта трансформувати в передбачуване та зрозуміле.

Коли ж на людину дивитися як на невід'ємну частину Всесвіту, а на Всесвіт як на інтегровану неподільну систему, то доля – це дещо, що конкретизує ситуацію невід'ємної частини цілісного з огляду на персоналізацію цієї частини, і створення стійкого враження про її відокремлене існування. Відповідно долю можна розуміти ще й як своєрідний «техпаспорт», виданий Всесвітом своєму «продукту» з огляду на його наділеність свідомістю – такою собі властивістю живих істот локалізувати потік сприйняття, суб'єктивуючи його, і маніпулювати ним.

Однією з ознак нівелювання людських доль є утвердження лицемірства. Воно стало невід'ємною частиною екзистенції та атрибутом цивілізованого існування, адже за своїми властивостями воно виявляється таким собі своєрідним «скріплювальним» началом соціального простору, оскільки сприяє нівелюванню індивідуальної цілісності та особності людини, перетворюючи її на стандартного соціального болванчика. На протигагу лицемірству цинізм у своєму первинному контексті в душі кініків спонукав індивіда до вивільнення з-під гніту соціальних догматів та стандартів як таких, що поглиблюють людські страждання шляхом актуалізації непомірної кількості бажань та пристрастей.

Підрозділ 6.2 – «Поведінка, дія та вчинки як маркери способів людського буття у соціумі» – спрямовано на дослідження різновидів активності людини як репрезентантів стану її розвитку та рівня досконалості.

Зокрема в проторі громадської думки поширено оманливе переконання в тому, що поведінка має раціональний характер, тобто цілком усвідомлюється та контролюється, а отже піддається довільному перегляду. Насправді ж поведінка є суто ірраціональним явищем, бо в основі своїй формується ще до того, як буде запущена в дію друга сигнальна система.

Чиста поведінка містить в собі вироблені і відточені впродовж віків оптимальні реакції представників колективу (етносу) на всі можливі виклики життя, з якими може зіткнутися представник цього етносу. Тому щось особливого змінити в своїй поведінці практично не під силу нікому. Проте, виявляється, можливо позбутися поведінки взагалі, автоматично поклавши край значимості ідентичності як феномену соціального маркування. Однак в такому разі людина перестає бути істотою, якою себе виявляє буденна істота, оскільки, відповідно до езотеричного досвіду, вона позбувається форми, дечого, що виділяє її серед решти живих істот саме як людину за специфікою притаманних тільки їй реакцій на навколишній світ, саму себе та собі подібних.

Цілком ймовірно, що «форма» причетна до тенденційності у вітальній активності, упередженості у сприйнятті, інертності мислення, закладання і функціонування здорового глузду. З втратою форми людина позбувається також посередника між собою і світом у вигляді реакцій, залишаючи в своєму арсеналі лише акції – дії, спосіб активності, сувереном якого є радше вона сама.

психіки – людина божеволіє. Між тим, всякі намагання збагнути суть творчості шляхом спроб якимось чином об'єктивувати її, зробити самостійним феноменом, відмежованим від індивіда і його спроможності осягати реальність, насправді є радше містифікацією природної властивості людини.

Підрозділ 5.5 – «Співвідношення любові як вищого стану самоідентичності та проявів сексуальності в соціальному бутті людини як атрибутів ідентичності» – присвячений дослідженню чи не найзагадковішого феномену буття людини – любові.

В поточному існуванні соціальна істота, як правило, задовольняється проявами психічної прив'язаності, цілком не сумісними з любов'ю, оскільки основою таких переживань насправді є пристрасть. Пристрасть своєю чергою передбачає наявність конкретної цілі, мети або предмету уподобання. Водночас, як стверджують східні мислителі, любов може поєднуватися винятково з абстрактною ціллю, адже тільки абстрактні цілі відповідають природі людини, а з іншого боку адекватні реальності як вона є, а не як вона відкривається соціальній істоті, зануреній в турботу.

Буденну любов, тобто плотську втіху або ж чуттєво-емоційне захоплення виказує неспростовна потреба суб'єкта любові в посередникові поміж собою і предметом любові. Таким посередником є слово, а ще різноманітні знаки уваги абощо. Також реалізація ерзац-любові завжди передбачає певний ритуал, хай би навіть він був найпримітивнішим і цілком «вріс» в буденну поведінку.

Ще однією властивістю ерзац-любові є її мінливість та швидкоплинність. До того ж вона часто перетікає в ненависть, тоді як ненависть в порівнянні з ерзац-любов'ю є самодостатнім феноменом. Також буденна любов є засобом та водночас розмінною монетою перманентної гри, в котру так чи інакше втягнута всяка цивілізована істота. І все ж світ, як його знає людина, і сама людина, як вона себе знає, не можливі без істинної любові. Принаймні, любов на практиці виявляється сполучним мостом поміж штучним світом помешкання людини або звичним світом та реальністю як вона є. В такому випадку любов радше відкривається образному, аніж логічному мисленню, тяжіє до естетичного начала на противагу етичному, а тим паче моралізаторству. До подібних висновків можливо дійти, спираючись, наприклад, на переданий досвід давньогрецьких мудреців, зокрема Платона.

У шостому розділі – **«Самоідентичність як динамічний образ власного буття, ключові обставини розгортання ідентичності та самоідентичності»** – розкривається суть ідеального зрізу соціального буття людини, до якого було б варто їй прагнути в своєму пориванні до самостановлення та самореалізації. Задля цього автор вдається до осмислення низки конституентів, котрі дозволяють скласти певне враження про стан особистості та наявний «момент» розвитку з огляду на ідеальний зріз буття.

У підрозділі 6.1 – **«Доля як посередник поміж цілісною Людиною і її буденними та граничними виявами; функціональне навантаження цинізму та лицемірства в реалізації долі»** – викладені міркування щодо ситуації людини та сутності долі як її маркера.

феномену розум як операційна система дозволяє сформувати і утримувати цілісне враження про світ, а отже дієво ставитися до всякого прояву буття або існуючого.

В суспільному бутті людини серед решти ідентичностей чільне місце посідає її власна. До того ж власна ідентичність мислячої істоти виявляється чи не найбільшою цінністю, відкриваючись повсякденному мисленню на рівні буденного та граничного буття як феномен «Я», який має властивість «переростати в» і «виростати з» конституанта ситуації особи «Мое». Проте за глибшого занурення в суть ідентичності виявляється, що феномен «Я» не охоплює собою всю повноту буття людини, не передає всю палітру проявів її існування. Тому в просторі філософсько-наукової думки сформована низка теорій, які кожна на свій манер намагаються якнайповніше описати основу, природу, суть, джерела абощо ідентичності.

В цілому, за принципової неможливості встановити природу, очевидним є те, що ідентичність людини забезпечує підтримання послідовності історії самої людини або є підставою для формування і підтримання враження про незмінність її «ядра» (суті) у часі на фоні постійної змінності її проявів. Тож в кінцевому варіанті ідентичність убезпечує людину по роду своєму від розчинення в оточуючому світі чи в Всесвіті (Хаосі) та мимовільної трансформації в інші живі істоти, а як особу від соціальної ентропії, тобто втрати індивідуальності, екзистенціальної відмінності від будь-кого іншого. Як наслідок, ідентичність забезпечує автентичність носія ідентичності.

Підрозділ 2.2 – «Функціональне навантаження та властивості самоідентичності в бутті конкретної людини» – присвячений проясненню суті самоідентичності як автономного феномену в соціальному бутті людини. Очевидною різницею між ідентичністю та самоідентичністю є їх способи існування. Ідентичність зберігається і по тому, як припинив своє фізичне існування суб'єкт ідентичності, тоді як, самоідентичність руйнується автоматично разом з тим, як зникає суб'єкт. Відтак самоідентичність є атрибутом строго локалізованого та кінцевого суб'єкта, а отже самостійним і самодостатнім феноменом людського буття, аніж просто похідним від ідентичності, як правило, нібито породжуваним суб'єктом в процесі рефлексії.

Самоідентичність як ключовий елемент індивідуального або й автономного буття, пов'язана з ірраціональним началом людини (смаками, бажаннями, страхами абощо). Як наслідок, самовідчуження виявляється глибинною і разом з тим первинною основою самоусвідомлення власного буття і активності, тобто фіксації самоідентичності. Тоді як, самоусвідомлення у формі самоконстатації, тобто у формі проговорювання факту власного існування і активності є вторинним щодо самопочування.

Тож якщо ідентичність людини по суті виявляється нічим іншим як своєрідним конструктором, то самоідентичність своєю чергою принципово не може бути зведена до конструктору, навіть якби того хотіла людина, бо спирається на самопочування. Встановлення цього факту дозволяє подивитися на джерело внутрішніх конфліктів під своєрідним кутом зору і, зокрема, помітити, що саме різниця, точніше певна онтична несумісність між самоідентичністю та ідентичністю індивіда викликає переживання ним екзистенціального дискомфорту.

Підрозділ 2.3 – «Природа і властивості феноменів, котрі асоціюються з основою ідентичності та самоідентичності» – присвячений дослідженню репрезентантів феноменів ідентичності та самоідентичності. До таких філософська традиція зараховує перш за все душу, серце, тіло, самість, «Я» та/або «Его».

Принципова неможливість встановити місце та форму локації «Я» говорить про те, що саме по собі «Я» є своєрідним посередником між дійсним буттям людини і її враженням про саму себе та своє буття; знаком або символом індивідуальної особистості – тим, що вказує на існування певної виокремленої частки буття, не будучи самою цією часткою. Подібне бачення суті «Я» притаманне зокрема психоаналізу, а ще більшою мірою філософсько-містичним школам як сходу, наприклад, дзен-буддизму, суфізму, так і заходу, зокрема, алхімії, антропософії.

Концентрація уваги людиною на власному я найчастіше сприймається як прояв егоїзму. Егоїзм же має дві діаметрально протилежні конотації: в контексті психоаналізу – це концентрація на власних бажаннях, пориваннях і, як похідне, на інтенціях та інтересах, тоді як, в контексті чистої практики – це тотальна зосередженість на власному існуванні та активності. В першому випадку розкривається суть буденного «Я» особливо за посередництва екзистенціальної константи «Я хочу», в іншому – проглядається дійсна причина персоналізації або вище «Я».

На відміну від вище згаданих абстрактних носіїв ідентичності, тіло є представленим у відчуттях репрезентантом індивіда і разом з тим джерелом відчуттів та «контактером» з навколишнім середовищем. Тіло також виступає анклавом пам'яті. Щоправда в контексті сучасної світоглядної парадигми тіло фактично не сприймається як носій ідентичності людини та джерело її досвіду і переживань, а радше як біологічний агрегат. І все ж саме тіло відповідає приземленості як одній з чотирьох обставин становища людини за Х. Арндт. Відтак тіло є безумовним атрибутом людини як втіленої істоти.

Підрозділ 2.4 – «Форми прояву персональної ідентичності, їх властивості та зв'язок між собою» – направлений на дослідження етапів становлення ідентичності та самоідентичності людини з огляду на її множинну та соціальну природу. В цьому ракурсі прийнято вирізняти такі етапи, як індивід, особа, особистість та індивідуальність.

Базисом для формування та функціонування особистісної ідентичності є індивід. Набуття ж індивідом в процесі соціалізації та розвитку мінімальної необхідної сукупності моделей поведінки і реакцій на оточуючий світ, самого себе та інших, а також свідомо і відповідально їх реалізація на практиці говорить про його становлення як особи.

Феномен особи етимологічно сполучений зі структурами суспільства та соціальними ролями, котрі виконує людина впродовж свого існування. Відповідно особа, це той прояв ідентичності, який безпосередньо стоїть за соціальними контактами, таке собі «мінливе обличчя» суб'єкта. Убезпечення суб'єкта від негативних наслідків мінливості особи, зокрема прояву тотального лукавства та/або цинізму, очевидно, сполучено з факторами його центрування, зокрема системою цінностей та ідеалів, а також певним рівнем духовно-культурного

Зокрема, нудьга є чи не найпотужнішим «емоційним деформатором», котрий підштовхує людину переступити межу всякого самоконтролю, зведеному на нетривкому ґрунті нав'язаних страхів та терпіння, і опинитися безпосередньо обличчям перед найпотемнішими та водночас чи не найпотужнішими пристрастями і бажаннями. «Антидотом» для нудьги в існуванні буденної людини вважається турбота. Хоча насправді саме нудьга «роз'їдає» «тіло» турботи, а не навпаки. А проте, складаючи функціональну пару, саме турбота та нудьга забезпечують непідготовлену людину від повноцінного переживання печалі чи суму у своєму первісному стані, тобто таких, що не опосередковані прив'язкою до чогось або ж ціннісно знебарвлені. Чисті ж печаль або сум, як їх розуміють езотерики, вбудовані у Всесвіт і є його одним із первинних проявів на рівні зі світлом, наміром, силою абощо. Відповідно печаль або сум – це ворота до абсолютної самотності, переживання якої можуть витримати лише обрані. А за абсолютною самотністю криється свобода як точка неповернення в звичний або допустимий для буденної людини світ.

Підтвердженням тому, що печаль є первісною складовою Всесвіту, є те що, без неї не можлива повнота Буття, адже печаль є добрим ґрунтом для доброти та здорового глузду, а ті в свою чергу умовою для функціонального прояву мудрості та знання відповідно. Тобто доброта надає мудрості, а здоровий глузд знанням форму, тоді як печаль надає форму доброти і здоровому глузду. Це також означає, що чиста печаль позбавляє будь-якої форми все те, що з нею безпосередньо стикається. Тому чиста печаль і складає загрозу зумовленій істоті.

Самотність як провідна форма та канал реалізації печалі відіграє в екзистенції людини помітну роль. Наявність самотності вказує на неоднозначність ситуації людини – буденна людина перебуває поміж двох «вогнів» або центрів тяжіння: власної зумовленості, в т.ч. і присутністю іншими як множинна істота, та суверенності як атрибуту унікального прояву буття або онтологічної унікальності. В той час спосіб переживання самотності виказує обраний людиною шлях: або розчинення в масі, або утвердження власної унікальності.

У підрозділі 5.4 – «Зв'язок творчості, наміру та чистої практики у контексті становлення самоідентичності» – ключова увага зосереджена на дослідженні осердя осмисленої активності людини та засобів перетворення всякої діяльності на досконалий процес, цінний сам по собі. Йдеться про творчість та намір.

На противагу зведеної до автоматизму діяльності, котра фактично є відчуженою від її виконавця, творча діяльність, будучи бездоганною за своєю природою, є перманентним процесом становлення самого творця шляхом прояву власної сутності за посередництва як процесу, так і його результату. Як наслідок, творчість автоматично виводить творця за межі соціальної обумовленості, супроводжується вивільненням уваги з-під гніту турботи і її концентрацією на сутності творця як джерелі всякого знання і бачення реальності як вона є.

Таким чином творча людина вирізняє себе з маси, не шукаючи вже більше в її лоні екзистенціального затишку, оскільки здатна приймати відповідальність за своє існування і активність на саму себе. Це відбувається автоматично в творчому пориванні. Однак, якщо напруга творчого поривання виявляється більшою, аніж її готова витримати конкретна людина, найчастіше спрацьовує захисний механізм

Буденна людина привчена до того, що найвищу цінність має результат. Тому свободу ідентифікує як певну річ чи явище, котрі мають набуватися в ході цілеспрямованої практики як її безпосередній результат. Як наслідок, досягає інших результатів, відмінних від свободи, не визнаючи останнього та приймаючи набуте як часткову свободу, тобто соціальну, політичну, ситуативну абощо. Між тим свобода може виявитися своєрідним ефектом, котрий настає внаслідок збігу умов та обставин. Такий збіг, звичайно, не випадковий, а результат певної наполегливої і усвідомленої активності. Тобто свобода по суті виявляється побічним ефектом людської активності і буття.

Підрозділ 5.2 – «Функціональне навантаження страху і бажань у становленні ідентичності та розгортанні самоідентичності» – спрямований на дослідження місця і ролі страху в бутті людини.

Існує стійке враження, що страх є суто природним явищем та допомагає забезпечити людину від прямої загрози її життю, а з іншого боку, від загрози розтлінню її душі. Проте безпосередній досвід свідчить протилежне: під дією страху людина найчастіше вдається до насилля, лукавства, зради абощо і надто рідко діє героїчно. Останнє наштовхує на думку, що страх насправді відповідає радше не природі людини, а її становищу. Тобто людське існування принципово можливе без страху. Страх же в такому разі є своєрідним механізмом упорядкування і управління соціальним простором та соціальною істотою. І цей механізм певним чином «вживлений» в людину, в її свідомість. Таким чином людина боїться тому, що вона мусить боятися. І боїться того, чого вона мусить боятися. Постійна ж боязнь викликає страждання.

На противагу страхові саме страждання, очевидно, є тим пусковим механізмом, який спонукає людину дійсно переглянути свої світоглядні установки та орієнтири, а також цінності та поведінку в цілому. Страх же виконує в житті людини низку інших функцій. Зокрема, він, як ні що інше сприяє утвердженню цінності людського «Я» на рівні звуженої свідомості індивіда і, як наслідок, в павутині множинного егоїзму або просторі культури чи соціальному просторі. Утвердження «Я» в статусі найвищої самоцінності автоматично робить людину досить чутливою до обмежуючих, направляючих і контролюючих інстанцій. Відтак звужена свідомість егоцентричної істоти перетворюється на тотальне поле протистояння між бажаннями та інтенціями з одного боку і обмежувальним та детермінантним началом з іншого. Сама ж людина при цьому тяжіє до розчинення в масі собі подібних.

Врешті-решт, страх може виявитися надпотужним фільтром, який не дає жодного доступу до реальності жодному з тих, хто не готовий до того. Ті ж, хто внаслідок специфічних практик або наркотичного чи іншого сп'яніння обійшли страх, не здолавши його джерела спершу в собі, і доторкнулися до реальності як вона є, розплачуються щонайменше втратою здорового глузду.

У Підрозділі 5.3 – «Нудьга, печаль та самотність як ознаки буденного буття людини та буття на межі» – в координатах методології метаантропології досліджуються умовно «негативно заряджені» екзистенціали та їх значення в людському бутті.

розвитку. Таким чином особа перероджується в особистість – зріз ідентичності та самоідентичності людини, що характеризується високим рівнем рефлексії, самоусвідомлення, комбінацією соціальної свободи та відповідальності. Особистості притаманна здатність вчиняти вчинки та усвідомлено діяти, її поведінка носить опосередкований цінностями, чеснотами абощо характер.

Найвищим ступенем прояву унікальності і, як наслідок, соціальної ваги та значимості конкретної людини вважається її індивідуальність, котра виконує функцію інтегративного начала для раніше згаданих проявів соціально-культурного і водночас приватного становлення людини. Індивідуальність на рівні екзотеричного досвіду найчастіше виказують унікальні якості та властивості, специфічність і висока інтенсивність активності, в окремих випадках специфіка соціального позиціонування. Тобто індивідуальністю завжди наділена явно непересічна людина. З іншого боку, саме індивідуальність сполучена з онтологічним покликанням конкретної людини, часто зводжуваним до рівня долі.

В основу **підрозділу 2.5 – «Природа та властивості раціональної основи ідентичності»** – закладена ідея про те, що існування сучасної людини є раціонально центрованим, оскільки всьому, з чим би вона мала справу, завжди надає зміст. Тобто, будучи зануреною в турботу як домінуючий стан її існування, людина фактично втратила здатність сприймати речі як вони є, а тільки їх функціональне навантаження або ціннісний предикат, накладений на відповідний образ чи враження. Таким чином розум виступає ключовим засобом пізнання і, як наслідок, формування «картини світу» з «вмонтованими» в неї елементами.

Відповідно, на перший план в існуванні людини проступає принцип згоди чи визнання або й змови: за неспроможності безпосередньо сприймати реальність або мати справу з істиною, людство в масі своїй відкриває світ як сукупність образів та вражень і за спільною згодою визнавати їх відповідними реальності або самою реальністю. Окрім іншого, це означає, що людське життя умовно проходить водночас в двох частково дотичних поміж собою зрізах: у реальний світ занурене ество людини, в т.ч. тіло саме по собі, тоді як її увага, а отже і свідомість прикуті до автономного світу об'єктивованих приватних та/або інтерсуб'єктивних вражень і уявлень.

Ще однією властивістю розуму є творення протилежностей та тримання за них. Джерелом такої властивості є нездатність розуму схоплювати й утримувати цілісність, а лише відображення її фрагментів, що мають певним чином бути впорядкованими, аби не розчинилися в хаосі. Останнє породжує численні ілюзії, в т.ч. і свободи, особливо свободи вибору, добра і зла абощо. Окрім того, тяжіння до впорядкування виявленого змісту призводить до того, що розум комбінує і поєднує те, що є непоєднуваним і несумісним в реальності, покладаючись на притаманну йому властивість інтерпретувати все в прийнятному як на явну ситуацію світлі.

Відповідно щодо ідентичності та самоідентичності людини, то, будучи неспроможним осягнути їх природу, розум формує враження про низку їх проявів, а далі шукає спосіб поєднати ці враження в одне ціле – ідеальний репрезентант ідентичності, наприклад, душу, самість абощо.

У третьому розділі – «Проблема генези ідентичності та самоідентичності особистості у соціумі: гендерна і соціокультурна складові» – основна увага спрямована на дослідження особливостей поетапного закладання і становлення ідентичності та розгортання і корекції самоідентичності.

У підрозділі 3.1 – «Феномен статі, особливості її закладання та ідентифікації; роль ініціації в становленні статі» – розглядається проблема статі як ключова в становленні ідентичності та самоідентичності, а отже і в соціальному бутті людини в цілому.

У поточному існуванні статеві ідентичність, як правило, встановлюється формально, і відповідно до неї нав'язується система моделей поведінки та низка рефлексій, таким чином визначаючи напрямок соціального позиціонування. Проте бути людиною, чоловіком чи жінкою, а отже відповідати певним критеріям, котрі встановлюються раціональним чином, і переживати себе як людину, чоловіка чи жінку – це дві абсолютно відмінні речі. Згадана властивість людини бути чоловіком чи жінкою, так би мовити, обирає індивіда, а не він її. Кожен індивід лише переживає себе як щось, що можна позначити за допомогою термінів «чоловік» чи «жінка» і відповідним чином балансує на підмостках соціального простору в межах констатованого «статевого амплуа».

Фактично людину «втискують» в прокрустове ложе стандартної статі, тоді як практично кожен індивід вирізняється унікальним статево-сексуальним самопочуванням, яке в наближеному вигляді передає ідея лібідо в контексті психоаналізу. Таким чином статево-сексуальна ідентичність як щось формальне автоматично протиставляється статево-сексуальній самоідентичності як чомусь глибинному, досвідному, такому, що проявляється лише в бажаннях та фантазіях. При цьому намагання дещо розрядити внутрішню напругу людини, породжену несумісністю суспільно прийнятного і дійсного статево-сексуального стану, шляхом розмивання дискретності статі в лоні гендерної ідентичності на практиці виявляється не особливо дієвим.

Зняття виявленої напруги, очевидно, має сприяти корекції та розширенню класичного уявлення про стать за рахунок осмислення містично-езотеричного досвіду, висвітленого в міфології та текстах філософського мистецтва. Суть цих ідей можна звести до того, що дійсна відмінність між статями закріплюється на рівні «енергетичного каркасу», проекціями якого є і тіло, і психіка, і будь-які інші прояви людини, відкриті їй для сприйняття.

Відповідно до езотеричних бачень людина як енергетична істота може опинитися в різноманітних позиціях стосовно проявів статі, а не лише винятково в позиції «чоловіка» чи «жінки». Разом з тим, в контексті культур багатьох народів, виявляється, народитися чоловіком чи жінкою не завжди означає автоматично стати чоловіком та жінкою. І якщо жінка схильна до природної ініціації, в ролі якої виступає перший менструальний цикл, то чоловік потребує обряду ініціації, аби дійсно засвідчити іншим і переконатися самому в тому, що він дійсно чоловік.

Підрозділ 3.2 – «Сексуальність як атрибут ідентичності та самоідентичності, її природа і покликання в житті людини» – присвячений дослідженню одного з найзагадковіших феноменів в соціальному бутті людини –

природним для будь-якої живої істоти, що засвоює зразки досвіду представників роду свого шляхом набуття власного досвіду.

В сучасному суспільстві перевага віддається звичайному наслідуванню в організації виховних моментів. Тому виховання здебільшого набирає ознак хаотичності: учасники виховного процесу, цілеспрямовано або хоча б усвідомлено вступаючи поміж собою у дидактичні відносини, керуються поточним моментом, фактично не задумуючись про глобальні наслідки. Тож цілераціональна складова виховання досить часто зводиться до низки рутинних процедур. Це призводить до того, що виховання втрачає на творчості. Проте ще більш згубним для становлення людини в лоні виховного процесу, це зведення останнього до рівня «соціальної дресури».

В цілому буденна людина виховує іншу людину і зазнає виховання сама в стані своєрідного буттєвого анабіозу, коли її існування і діяльність нібито проходять відразу в двох накладених один на одного потоках, відповідно до відображеного і невідображеного в свідомості заклопотаної істоти. Як наслідок, лівова частка процесу, умовно кажучи, гуманізації людини принципово невідображена і не може бути відображеною в свідомості буденної людини. Раціональна істота з позицій її свідомої активності є лише конститuentом стосовно власного становлення як людини і спостерігачем процесу подібного становлення інших.

У п'ятому розділі – «Екзистенціальні умови та обставини розгортання ідентичності та самоідентичності в соціокультурному просторі» – розглядаються наріжні камені екзистенції людини, тобто екзистенціали, котрі надають зміст не стільки і не тільки людському існуванню, скільки існуванню конкретної особи, а також виказують шляхи її самореалізації.

У підрозділі 5.1 – «Свобода як предмет тяжіння ідентичності та атрибут самоідентичності» – увага зосереджена на дослідженні місця і ролі феномену свободи в закладанні ідентичності та функціонуванні самоідентичності, в т.ч. шляхом осмислення суті свободи та її проєкцій на соціальний простір. Між тим марність теоретичних пошуків суті свободи, накладена на певну потребу в її наявності в поточному житті індивіда спонукала до різкої конкретизації свободи на рівні її окремих проявів, що в сумі своїй дають соціальну свободу як на множинну істоту або ж ситуативну свободу як на суб'єкта. Відтак і соціальна, і ситуативна свобода є набутком змасовленого представника соціуму, котрий схильний відтворювати спільну «картину світу», тим самим уникаючи реальності.

Проте в антропоморфному світі, зведеному на певних враженнях про реальність, немає місця свободі. Становище, в яке потрапляє і в якому віднаходить себе сучасна людина є результатом її виховання, за якого вона засвоює відповідні світоглядні установки та звички і позбавляється спроможності безпосередньо контактувати з реальністю. Повернути собі втрачену здатність людина, як свідчить багатовіковий досвід, може внаслідок або специфічного практикування, або ведення певного стилю життя. Відповідно у будь-якої людини, принаймні теоретично, є можливість набути дійсного стану свободи, і вона криється у природі самої свободи.

рівні свідомості людина має справу з тотальним перекичуванням дійсності шляхом підміни понять, котрі відображають цю дійсність, або неадекватного наповнення їх змістом. Яскравим прикладом є перекичування змістовного наповнення феноменів цноти та невігластва. Всяке тяжіння до чистоти і безпосередності у взаємодії і спілкуванні сприймається як невігластво, тоді як блюзнірське уникання осмислення і обговорення ситуації в якій перебуває сексуально та в цілому зумовлена істота – цнотою. Також є підстави вважати, що згадані регулятивні механізми, котрі фактично «зрослися» з людиною є способом управління людиною ззовні.

Підрозділ 4.4 – «Роль науки і техніки в суспільному бутті людини, їх вплив на закладання і функціонування ідентичності та самоідентичності» – націлений на осмислення колізії, в якій опинилася сучасна людина. Вона вимушена констатувати неспівмірність цивілізаційно-об'єктивних умов існування та екзистенціально-суб'єктивних переживань комфорту, а отже і змістовності приватного існування, однак нічим тому зарадити не спроможна. Відтак буденній людині навряд чи під силу осмислити дійсні місце і роль науки та техніки в формуванні ідентичності людини та реалізації самоідентичності, спираючись на закостенілі постулати.

Між тим, наука і техніка справляє колосальний вплив на культуру, значною мірою визначаючи її специфіку. Культура своєю чергою безпосередньо впливає на формування ідентичності людини та визначає специфіку прояву самоідентичності. Тож до настання науково-технічного і технологічного прориву, людина благоговіла природу та надприродне як її трансцендентальне продовження, а після відчула нікчемність власного буття в наскрізь «механізованому» Всесвіті. Наступні спроби відродити бога супроводжувалися його містифікацією та зведенням до функцій аудитора чи рефері в просторі суспільного існування людини, де кожен член спільноти діяв, мотивуючись власними інтенціями. Тому з часом бог вмер, як те проголосив Ніцше, а його місце зайняло «Я» як єдиний цінний об'єкт турботи.

Окрім того, дозволяючи певною мірою компенсувати втрачені або зведені до рудименту можливості людини, наука і техніка виявилися її онтичною опорою, таким собі екзистенціальним протезом. Останнє призводить до того, що самоповага людини починає поступово підмінюватися захопленням технікою і технологіями та тим, що вони спроможні запропонувати споживачу. Таким чином людина опиняється в стані екзистенціальної пустоти, яку намагається на рівні внутрішніх відчуттів замінити жалем до себе.

У підрозділі 4.5 – «Виховання як симбіоз природного та цілеспрямованого шляхів формування і закріплення ідентичності та самоідентичності» – розглядається виховання, яке по своїй суті є процесом соціалізації, що триває впродовж всього існування представника спільноти. В цілому виховання є атрибутом екзистенції людини, оскільки очевидним результатом моментом існування конкретної людини є її постійне становлення як подвійно унікальної істоти. Відповідно виховання далеко не вичерпується в своїй цілераціональній складовій і за великим рахунком є ірраціональним процесом,

сексуальності. Згаданий феномен радше відповідає становищу людини, як його пропонує розуміти Х. Арндт, аніж природі людини. Тобто сексуальність виказує не саму суть людини, а є механізмом модерування екзистенції буденної людини, тобто такої, що перебуває в стані зосередженості на турботі.

Проте схопити суть сексуальності як вона є за посередництва раціонального мислення принципово не можливо – така властивість самого мислення. Очевидно, мислення як спосіб самоконстатації та констатації світу з'явилося по тому, як в людині проявилася хіть і вона набула властивість розрізняти добро та зло, тобто встановлювати дуальності і в їх межах існувати. Відповідно, сексуальність для мислення є «річчю в собі». В той же час сексуальність, як вона є, відкривається спогляданню як абсолютній формі відчуття. На рівні ж поточних відчуттів сексуальність відкривається конкретному індивіду як своєрідний конгломерат фантазій (візуалізацій) та бажань сексуального напрямку.

В потоці повсякденного буття сексуальність найчастіше сприймається, так би мовити, очима Фрейда. Останнє означає, що сексуальності відводиться роль такого собі стимулу до і механізму розмноження. Це означає, що сексуальність стоїть за підпорядкуванням індивіда роду. Інакше кажучи, під тиском власної сексуальності носій онтологічної унікальності приносить останню в жертву заради підтримання тягlosti людства.

Підрозділ 3.3 – «Сексуальні практики, смаки та інтенції, їх природа і зв'язок з ідентичністю та самоідентичністю» – націлений на прояснення особливостей та джерела притаманних людині моделей сексуальної поведінки, уникаючи будь-яких оціночних суджень як форми вияву тенденційності або ангажованості.

Як свідчить історія, так звані, сексуальні відхилення завжди були і залишаються невід'ємною частиною екзистенціального інтер'єру людства від початку відомих нам цивілізацій і до сьогодні. Це означає, що як мінімум гомосексуалізм є явищем соціальним або й культурним, прийнятним і припустимим для суспільства. Більше того, виходячи з певних міркувань, функціонально необхідним, оскільки певним чином допомагає стабілізувати суспільство.

З позицій езотерики, в контексті якої людина бачиться як енергетична істота, гомосексуалізм виявляється неефективним способом взаємодії, оскільки не дозволяє об'єднувати потенціали чоловіка та жінки і, відповідно, налагоджувати справжню співдію між партнерами заради просування на шляху розвитку і вдосконалення.

В буденній практиці ситуація енергетичної несумісності одностатевих партнерів вирівнюється певним зсувом в їх самоідентичності, коли вони себе починають сприймати як дещо відмінне від суто чоловіка чи жінки, а носія певної сукупності актуалізованих властивостей того і іншого. Очевидно, граничні вияви актуалізації властивостей біологічно протилежної статі закарбовані в трансвестизмі та транссексуальності – своєрідних станах самоідентичності. Відповідно про решту сексуальних відхилень можна сказати, що вони не лише спотворюють природу чоловіка чи жінки, але й природу людини в той чи інший спосіб. Кричущим же проявом сексуальних смаків є педофілія як шлях завдання

непоправних збитків дитині та формування таких зв'язків, котрі не можливо розірвати ані прощенням, ані спокутуванням. Принаймні про подібне знову ж таки говорять езотерики.

Підрозділ 3.4 – «Атрибути індивідуальної і групової ідентичності та самоідентичності, їх властивості і роль у становленні людини» – зосереджений на осмисленні ситуації множинної істоти, котрою є буденна людина. Її властиво перебирати на себе колективну або групову ідентичність, приймаючи її як власну. Серед зумовлюючих начал чільне місце належить Роду як своєрідному інтегративному началу всякого людського буття. Однак безпосередній вплив на собі індивід відчуває переш за все з боку етносу (племені), бо етнос несе в собі суть глибинної інтеграції: дещо спільне абсолютно для всіх членів етносу. Найперше, це проявляється через традиції і звичаї та неодмінно мову, а вже далі анатомо-фізіологічні особливості організму.

Зокрема мова надає змогу новонародженому індивіду повноцінно ввійти в культурний простір етносу і, як наслідок, людства в цілому та налагодити зв'язки і відносини, необхідні для інтеграції в соціальну матрицю. Щоправда входження в культурний простір етносу є більш глибинним дійством, аніж просте опанування мови і передбачає набуття індивідом схильності відтворювати і поширювати ментальну надіндивідуальну ідентичність, притаманну етносу і виражену за посередництва специфіки синтаксису, системи цінностей, а також традицій та метаісторії, закарбованої в переказах, міфах та легендах або казках.

Етнос, на противагу цивілізації, що постійно тяжіє до нівелювання індивідуальної унікальності, справляє на індивіда стабілізуючий вплив, спонукаючи його до збереження і розвитку власної самоідентичності. Таким чином, етнос виявляється стримуючим фактором змасовлення людини, шляхом її занурення в штучний простір ерзац-культури, спродукований цивілізацію на базі домінантної парадигми.

Тож цивілізація наразі виявляється головним продуцентом ідентичності. Її агентами, задіяними в продукуванні і підтриманні ідентичності, звичайно, є самі члени спільноти, що перебувають між собою в своєрідному стані змови, яку найчастіше лукаво позначають як соціальне порозуміння та визнання. Ознакою змасовлення людини є її залежність від моди як дечого, що визначає та інтегрує в собі соціальні орієнтири, стандарти, смаки і цілі тощо.

У четвертому розділі – **«Фактори впливу на формування ідентичності та становлення самоідентичності, їх властивості»** – розкриваються ключові властивості та особливості фундаментальних обставин «виробництва» та існування людини і відповідно закладання та прояву її ідентичності і самоідентичності.

Підрозділ 4.1 – «Людство як інтегрований простір, умова і обставина становлення ідентичності» – присвячений осмисленню однієї з найменш досліджених умов та обставин в розрізі дійсного впливу на формування ідентичності та функціонування самоідентичності – людства. Попри оманливу очевидність того, чим же є насправді людство, цей феномен залишатиметься загадкою до тих пір, поки щонайменше не буде достеменно відомо про походження людини, оскільки може виявитися, що люди не однорідні за своїм походженням. Тобто щонайменше раси, можливо етноси насправді мають різну

етимологію. А якщо так, то «картина» становлення і існування людства набере абсолютно відмінних тонів аніж ті, до яких звиклася цивілізована істота.

Певним каменем спотикання для багатьох мислителів є питання первинності стосовно одне одного та онтологічної самодостатності людини і людства. Представники класичної філософії тяжіють до ідеї, що людство є рушієм прогресу та історії, бо воно акумулює в поколіннях знання і навички, які не під силу опанувати жодній людині. Своєю чергою персоналісти, екзистенціалісти або що, схиляються до думки про екзистенціальну самодостатність людини, тоді як людство є фактом, вагомим і неспростовним однак неатрибутивним щодо становлення конкретної людини. В такому разі людина бачиться як проект самої себе, а людство як перманентна зустріч цих проектів або персон, «вкинutih» в буття.

Підрозділ 4.2 – «Культура як джерело і анклав ідентифікаційних кодів» – зосереджений на дослідженні засобу, який дозволяє в межах людської спільноти зберігати і сприяти засвоєнню наявних моделей поведінки, а також ієрархії цінностей та ідеалів, перебуваючи в стані звуженої свідомості. Йдеться про культуру. Культура є певним механізмом, за допомогою якого відбувається мимовільне нерелексоване вилучення людини з природного середовища і перетворення її на соціальну істоту, що супроводжується щонайменше звуженням сенситивних можливостей.

Культура також є негенетичним способом передачі інформації від покоління до покоління в доступній для сприйняття і осмислення буденною людиною формі. Разом з тим вона є своєрідним інформаційним анклавом, в якому зберігаються у певному вигляді всі здобутки людства за весь період його існування. Також культура виступає як інтерсуб'єктивний простір компромісу поміж соціальними істотами, котрі центровані на власній вторинній унікальності, тобто «Я».

З позицій езотеричного досвіду культура може виявитися не продуктом життєдіяльності та творчості людини/людства, а певним структурним елементом буття – наперед заданим простором існування і становлення певної групи людей. В такому разі культура є втіленням умов і обставин, необхідних і достатніх для того, аби людські самоідентичності набули відповідного до певного наміру досвіду, втілюючись в низку ідентичностей та, відповідно, потрапляючи в послідовно вибудовану низку подій і ситуацій за свого існування.

Підрозділ 4.3 – «Природа регулятивних механізмів, особливості їх впливу на формування і реалізацію ідентичності та самоідентичності» – націлений на дослідження моралі, етики та інших дієвих механізмів, покликаним яких, на перший погляд, є забезпечити членів спільноти від надмірної агресії або що відносно одне одного шляхом забезпечення контролю над потягами та бажаннями індивіда. Разом з тим згадані механізми виконують функцію засобів пригнічення індивіда шляхом тиску на його самоідентичність та підлаштування її під ідентичність, зведену у відповідності до загальноприйнятих і прийнятих норм, ідеалів тощо.

Проте позбавити сучасну людину контролю принципово не можливо з огляду, по-перше, на те, що регулятивні механізми та засоби стали органічною частиною її ідентичності, тобто людина вже навряд чи здатна помислити себе без сорому, страху громадського осуду, напущеного сумління або що. По-друге, на